

költötték élelmiszerre: 2014-ben ez az arány csak 20% volt, szemben az 1960-ban kimutatott 35%-kal. Ezzel párhuzamosan az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás volumene folyamatosan növekedett, átlagosan évi 1,1%-kal – igaz, ennek üteme mindössze feleakkora volt, mint a fogyasztás egészének bővülési üteme. Az élelmiszer-kosár összetétele fél évszázad alatt módosult: a hús, a zöldség- és gyümölcs, a kenyér és a cereáliák, valamint az alkoholtartalmú italok fogyasztásának bővülése visszafogottabban alakult, mint a többi tételé. Míg 1960-ban az élelmezéssel kapcsolatos kiadások 86%-a az otthon készített és fogyasztott javakra vonatkozott, 2014-ben az arány háromnegyedére esett vissza. Változtak a főzési szokások is: a csomagolt készételek és a gyorsfagyasztott termékek fogyasztása egy főre kivetítve évi 4,4%-kal nőtt. Az életmód megváltozása az otthoni ételkészítésre fordított időn is lemérhető: a főzéssel töltött idő 1986 és 2014 között átlagosan egynegyedével rövidült meg. Minél alacsonyabb egy háztartás életszínvonala, annál nagyobb az élelmiszerekre fordított kiadások aránya: 2011-ben a két szélső kvintilis közötti eltérés 4,5 pont volt. A szerényebb körülmények között élők kosarában nagyobb súlyt képvisel a kenyér és a cereáliák, csekélyebbet a hal, az alkoholtartalmú italok és a gyümölcsök – és kissé alacsonyabb a húsfogyasztásuk is. A francia háztartások alkoholfogyasztása mindinkább alkalomhoz kötötté vált, előtérbe kerültek a tömény italok és a kiemelkedő minőségű borok.

TÁRGYSZAVAK: háztartásstatisztika, fogyasztási kiadások, élelmiszerfogyasztás, Franciaország

HOLKA LÁSZLÓ

Demográfia

145/2015

A népesedés mérföldkövei, 1945–2015

Jacques Véron: Demographic milestones 1945–2015

Population & Sociétés, 2015. 526. sz. 1–4. p.

URL: http://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/24286/population.societes.2015.526.demographic.milestones.en.pdf

A Francia Népeségtudományi Kutatóintézet (INED) megalapításának negyvenedik évfordulójára a *Population et Sociétés* 1986. júniusi számában Michel Louis Lévy közzé tette a második világháború utáni időszak népesedéstörténetének kulcsmomentumait, kiemelve a francia demográfia eseményeit. Jelen szám ezt úgy ismétli meg, hogy az időszakot az INED alapításától napjainkig, azaz hetven évre terjeszti ki.

1945-től az 1950-es évek végéig

1945: Az INED megalapítása a népesedéssel kapcsolatos mindenféle probléma tanulmányozására. Az intézmény vezetője Alfred Sauvy, tudományos bizottságának elnöke Robert Debré.

1946: Franciaország népessége ismét eléri a 40 milliót. (1938-ban csaknem 42 millió fő volt, 1944-ben 39 millió alá csökkent.)

Ugyanebben az évben megalakul az ENSZ Népesedési Bizottsága, amely majd 1994-ben felveszi a Népesedési és Fejlődési Bizottság nevet.

1951: India elkezd első családtervezési programját. (Nehru már 1940-ben kiállt egy születésszabályozási politika mellett.) A túltervezett születési arányokat a későbbiekben sokszor korrigálják. (2001 és 2011 között India népessége még mindig évi 1,64%-kal nő, ami a népesség 43 évenkénti megduplázódását jelenti.)

Franciaországban a csecsemőhalandósági arány 50% alá csökken.

1952: Egy *L'Observateur*-ben publikált cikkében Sauvy bevezeti „a semmibe vett, kizsákmányolt és lenézett, ám saját jogon létezni kívánó” országokra a „harmadik világ” fogalmát.

1956: Gregory Pincus amerikai biológus két munkatársával kidolgozza az első fogamzásgátló tablettát, amely 1960-tól lesz kapható az Egyesült Államokban, 1967-től pedig Franciaországban is.

Tunéziában Habib Burgiba miniszterelnöksége alatt hirdetik ki a családi állapotra vonatkozó törvényeket, amelyek egyebek mellett betiltják a többnejűséget, alsó korhatárt szabnak a házasságkötéshez, továbbá mindkét fél egyetértését és megfelelő jogi eljárás lefolytatását írják elő a váláshoz az egyoldalú elbocsátás helyett.

A Szovjetunió népessége eléri a 200 millió főt.

Kína első születésszabályozási kampánya azt követően, hogy Mao Ce-tung a sűrűn lakott területeken a születéskorlátozást kezdeményezte. Ez egyelőre nincs hatással a termékenységre.

1958: Franciaországban a születéskor várható élettartam mindkét nem esetében eléri a 70 évet.

1960-as, 1970-es évek

1960: Az 1956-ban alapított „Mozgalom a boldog anyaságért” mozgalom helyébe a „Francia családtervezési mozgalom” lép.

A világnépesség eléri a 3 milliárd főt.

1962: Kína második születésszabályozási kampányának kezdete.

1965: Indonézia népessége eléri a 100 milliót.

Az Egyesült Államok népessége eléri a 200 milliót.

1967: Franciaországban elfogadják a fogamzásgátló eszközök és tabletták árusításáról szóló törvényt.

1968: Franciaország népessége (a tengeren túli területek és megyék nélkül) eléri az 50 millió főt.

A világnépesség növekedésének aránya évi 2,1%-kal eléri minden idők maximumát, ami 33 évenkénti duplázódást jelent.

1969: A csecsemőhalandóság Franciaországban 20‰ alá csökken.

1970: Franciaországban elfogadják a szülői felügyeletről szóló, a két szülőnek azonos jogokat biztosító törvényt.

A 25–59 éves nők fele foglalkoztatott Franciaországban.

1971: Megjelenik a „343-ak kiáltványa”, amelyben olyan nők követelik az abortusz legalizálását, akik elismerik, hogy maguk is átestek művi vetélésen.

A harmadik kínai születésszabályozási kampány három ajánlása a pároknak: később házasodni, hosszabb időt hagyni a szülések között, kevesebb gyermeket vállalni. 1970 és 1979 között az egy nőre jutó gyermekek számával kifejezett termékenységi mutató 5,7-ről 2,8-ra esik.

1972: A Bobigny-ügy, amelyben öt nő kerül bíróság elé: egy 16 éves lányt vádolnak illegális abortusz miatt, hármat az abban való segédkezéssel, egyet pedig az illegális eljárás végrehajtásával. Védőjük egyúttal az abortusz legalizálásáért száll síkra, az ügy felmentéssel zárul.

Brazília népessége eléri a 100 milliót.

Németországban (együtt számolva az NDK-t és az NSZK-t) a halálozások száma kezdi meghaladni a születéseket (és ez napjainkig folytatódik).

1974: A nagykorúság alsó határát 18 évre csökkentik Franciaországban.

A világnépesség eléri a 4 milliárd főt.

1975: Franciaországban elfogadják a Veil-törvényt, amely bizonyos feltételek mellett, és csak a terhesség tizedik hetéig engedélyezi a művi abortuszt. Ugyancsak elfogadják azt a törvényt, amely lehetővé teszi a válást kölcsönös egyetértés alapján.

Indiában sterilizációs kampány indul, de a családtervezési programot családi jóléti programra nevezik át bizonyos túlkapasok miatt.

1976: A születéskor várható élettartam világszinten eléri a 60 évet.

1978: Az Egyesült Királyságban világra jön Louise Brown, a világ első lombikbábija.

1979: Franciaországban a házasságon kívüli születések aránya első ízben lépi át a 10%-ot.

Kínában életbe lép az egygyermekes törvény, de az erős népi ellenkezés miatt későbbiekben a szabályozáshoz kivételeket fűznek.

1980-as és 1990-es évek

1981: A franciaországi csecsemőhalandósági mutató 10‰ alá csökken.

1982: Megszületik Amandine, Franciaország első lombikbábija, aki 2013-ban anya lesz.

A kínai népszámlálás több mint 1 milliárd személyt ír össze.

1987: A világnépesség eléri az 5 milliárdot.

1988: Pakisztán és Banglades népessége is eléri a 100 milliót.

1990: Németország újraegyesítése, a népességszám kevéssel 80 millió alatti.

1992: Rio de Janeiróban tartják az ENSZ Környezet és Fejlődés világkonferenciáját, amelyen elfogadják az Agenda 21 akcióttervet.

Nigéria népessége eléri a 100 millió főt.

Oroszország népessége kevéssel 148 millió feletti.

1994: Kairóban tartják a Nemzetközi Népesedési és Fejlődési Konferenciát (ICPD). Elfogadják a

következő húsz évre szóló akcióprogramot. 2014-ben New Yorkban tartják az ICPD+20 tanácskozást az akcióprogram megvalósulásának helyzetéről.

A francia nők több mint 40%-a használ fogamzásgátló tablettákat.

1995: Pekingben tartják az ENSZ világkonferenciáját a nők helyzetéről.

Franciaország népességének több mint 20%-a 60 éves vagy idősebb.

1997: Indonézia népessége eléri a 200 millió főt.

1999: A világnépesség eléri a 6 milliárdot.

Franciaországban megszavazzák az élettársi kapcsolatokra vonatkozó törvényt.

2000-től 2015-ig

2000: Az ENSZ elfogadja a 2015-ig megvalósítandó 8 millenniumi fejlesztési célt.

2001: Mexikó népessége eléri a 100 milliót.

2002: Franciaország népessége (a tengeren túli megyék és területek nélkül) eléri a 60 milliót.

2004: Franciaországban a születéskor várható élettartam meghaladja a 80 évet (nemenként külön számítva 7,2 év többlettel a nők javára).

2005: Franciaországban elfogadják a Léonetti-törvényt a végstádiumban lévő betegek jogairól.

2007: Az Európai Unió 28 tagállamának össznépessége 500 millió.

A világ népességének több mint fele városokban él.

A franciaországi szülések több mint fele házasságon kívül történik.

2008: Japán népessége 128 millió fővel eléri maximumát, mielőtt fogyni kezdene.

2009: Afrika népessége eléri az 1 milliárdot.

Franciaországban 30 év a szülő nők átlagos életkora.

2010: A népszámlálás adatai szerint az Amerikai Egyesült Államok népessége meghaladja a 300 milliót.

Franciaországban egymillióan élnek hivatalos élettársi kapcsolatban. A 2010 során regisztrált kétszázézer élettársi kapcsolat közül kevesebb mint 5%-ban voltak azonos neműek.

2011: Brazília népessége eléri a 200 milliót.

A népszámlálás adatai szerint India népessége meghaladja az 1 milliárdot.

A születéskor várható átlagos élettartam világméreteken eléri a 70 évet, a világnépesség pedig a 7 milliárd főt.

2013: Franciaországban elfogadják az azonos neműek házasságának engedélyezését kimondó törvényt.

2014: A Fülöp-szigetek népessége eléri a 100 milliót.

2015: New Yorkban tartják az ENSZ fenntartható fejlődési csúcsertekezletét.

A jelenlegi trendek extrapolációja alapján a következő jövőképpel számolhatunk.

2022: India a Föld legnépesebb országa lesz.

2024: A Föld népessége eléri a 8 milliárdot.

2035: A 60 éves és idősebb népesség a Föld lakosságának több mint 30%-át teszi ki.

2036: A Föld népessége eléri a 9 milliárdot.

2048: Japán népessége 100 millió alá csökken.

2056: A Föld népessége eléri a 10 milliárdot.

TÁRGYSZAVAK: népességszám, népesedéstörténet, népeség-előrejelzés, világ

RÓZSA GÁBOR

146/2015

A 2020. évi népszámlálás lesz-e a legnehezebb az amerikai történelemben?

Terri Ann Lowenthal: The 2020 census. The most difficult in history?

Population Association of America Applied Demography Newsletter, 2015. 2. sz. 8–10. p.

URL: http://www.populationassociation.org/wp-content/uploads/CAD_NEWSLETTER_Fall2015.pdf

A cikk – ahogyan azt a cím is sugallja – egyrészt a 2020-as népszámlálás lehetséges nehézségeit vizsgálja fel, másrészt sorra veszi azokat az okokat, amelyek vélhetően eltántorították a lakosságot a különböző felvételekben való részvételtől. A szerző elmondása szerint az írásban felsoroltak miatt nemcsak az ő életében, hanem a népszámlálás történelmében is a 2020-as census lesz a legnehezebben kivitelezhető „népesség-összeírás”.

Elsőként elmondja, hogy a 2020-as népszámlálásra a Kongresszus kevesebb pénzt szavazott meg, mint a tíz évvel ezelőttire, ami azért is sajnálatos, mert az utóbbi néhány népszámlálás esetében ez az összeg mindig növekedett. 1970 óta az egy háztartásra jutó költség a hatszorosára nőtt: míg 1970-ben 16 dollár volt, addig 2010-ben elérte a 94 dollárt.

Az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala (United States Census Bureau) a népszámlálás mű-

kódésében is mélyreható változásokat fogantatosított. Először is 5 milliárd dollárt terveznek egy új arculat kialakítására, bár a Kongresszus nem mutat túl nagy hajlandóságot az új tesztek és módszerek kifejlesztésének finanszírozására. Sőt, ezt még tette azzal, hogy a hivatal 2016-os költségvetését 30%-kal csökkentette, így a 2020-as census kivitelezéséhez szükséges 663 millió dollár helyett kevesebb, mint 400 millió dollárból gazdálkodhat évente.

Másodszor, a lakosság bizalmatlan a népszámlálást végző hivatallal szemben, csakúgy, ahogyan a többi kormányzattal szemben is. Emiatt egyre kisebb a részvételi hajlandóság bármilyen vizsgálatban, kutatásban. Egy 2013-as felmérés szerint az amerikaiak kevesebb, mint egyötöde bízik csak a kormányzati szervezetekben. Tovább csökkentette a kormányzati adatgyűjtésbe vetett bizalmat a Nemzetbiztonsági Ügynökség nagy felháborodást kiváltó botránya 2013-ban. (Nyilvánosságra kerültek olyan szigorúan titkos dokumentumok, amelyekből kiderül, hogy az amerikai titkosszolgálatok széles körben figyelik az emberek mobiltelefon-hívásait és internetes tevékenységét az Egyesült Államokban és világszerte.) Továbbá egyre gyakoribbá vált a különféle adatbázisok feltörése, emiatt – érhető módon – nőtt a személyes adatok védelmével kapcsolatos aggodalom is. Mindezek fényében meglehetősen nehéz lesz a 2020-as census során részvételre bírni az embereket – véli a cikk írója.

Végezetül nehezítő faktor a részt vevő kollégák közötti fluktuáció is. A vezetők jelentős hányadának ez lesz az első népszámlálása, ezért elengedhetetlen a régi résztvevők tapasztalatának felhasználása.

A fentiek ismeretében elmondható, hogy igen nehéz megmérettetés előtt áll az Egyesült Államok népszámlálási hivatala. Egyértelmű, hogy a célok eléréséhez kooperációt kell szorgalmazni a központi állami és területi szervekkel, üzleti közösségekkel és a választópolgárokkal. Egy ilyenfajta összefogás jelen esetben fontosabb, mint valaha az eddigi népszámlálások során.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, adatvédelem, költségvetés, Amerikai Egyesült Államok

KÁLMÁN RITA

147/2015

Megoldható a hosszú kérdőíves népszámlálás visszaállítása 2016-ra – állítják szakértők

Tavia Grant: Long-form census could be reinstated for 2016, experts say

The Globe and Mail, 2015. október 21.

URL: <http://www.theglobeandmail.com/news/politics/long-form-census-could-be-reinstated-for-2016-survey-experts-say/article26922071/>

A kötelező hosszú kérdőíves népszámlálás visszaállítása a 2016-os ciklus kezdetére elvégezhető, állítja a Kanadai Statisztikai Hivatal két korábbi elnöke. A soron következő liberális kormányzatnak azonban gyorsan kell cselekednie, hogy véghezvigye a reformjait. Justin Trudeau választási kampánya idején ígéretet tett a hosszú kérdőíves népszámlálás visszaállítására, amely jelentősen jobb minőségű adatokat jelentene, és sokkal olcsóbb is lenne, mint egy újabb országos háztartási felmérés lefolytatása.

„Bizakodó vagyok. A döntésnek hamar meg kell születnie, mert ez egy óriási munkaszervezési, művelési kérdés” – mondta a magyar származású Ivan Fellegi, aki 1985-től 2008-ig volt a Kanadai Statisztikai Hivatal vezetője.

Nem okozhat problémát a hosszú kérdőíves módszer visszavezetése 2016-ban, nyilatkozott Munir Sheikh, aki 2008 és 2010 között irányította a szervezetet. A kérdések nem változnak, csak az útmutatók: „Csupán annyit kell tennünk, hogy a lap tetején feltüntetjük, hogy kötelező.” A kutatók jelentős nyomást gyakorolnak a döntéshozókra. „A hibák kijavítása nem várhat: itt az idő a cselekvésre, amely fordulóponthoz vezet” – írják a levélben, amelyet eddig hatvanegy felsőoktatási intézmény és kutatási központ vezetője írt alá, köztük Alain Bélanger, a statisztikai hivatal jelenlegi elnöke.

Az azonnali döntés a tanács részéről az egyetlen út a hosszú kérdőíves népszámlálás megvalósításához a jelenlegi ciklusban. Az új kormányzat első lépései között kell, hogy legyen ennek a döntésnek a meghozatala. A jövő szociálpolitikáit sokkal inkább tudományos alapokra kell helyezni, mint ideológiai dogmákra.

A konzervatív kormányzat 2010-ben állította le a hosszú kérdőíves népszámlálást, adatvédelmi indokokra hivatkozva, és előnyben részesítette az önkéntes háztartási felméréseket. A lépés erős vitákat váltott ki a kutatók körében, akik szerint az információk minősége jelentősen romlik a döntés következtében, elsősorban a helyi térségi szinteken.

A népszámlálást helyettesítő felmérések 22 millió dollárral kerültek többre, és sokkal alacsonyabb válaszadási hajlandóságot produkáltak. A 2011-es háztartási felmérés válaszadási hajlandósága 69% volt, szemben a 2006-os hagyományos népszámlálás 94%-ával. A szakértők szerint az adatokból sokkal nehezebb trendeket felállítani, következtetéseket levonni.

A liberális kormány megígérte, hogy azonnal visszaállítja a kötelező népszámlálást, és biztosítja a statisztikai hivatal teljes függetlenségét.

Sheikh szerint, aki 2010-ben, heves viták után le is mondott posztjáról, sokkal kritikusabb lépés volt a hivatal kormánykézbe adása, mivel megakadályozta az ehhez hasonló problémák megoldását. „A népszámlálás a jövőben nem a kabinet vagy a miniszter problémája lesz, hanem a vezető statisztikusoké.”

Sheikh elmondta, hogy bárki, aki használni fogja az adatokat, hasznot húz majd a módszer visszaállításából. Legnagyobb élvezője természetesen a kormányzat lesz, amely politikáit megbízható adatokra építheti, továbbá a kutatók, akik a szociális, gazdasági, munkanélküliségi, foglalkoztatottsági adatokat használják fel.

Mindkét korábbi elnök szerint a váltás költséghatékonyabb lesz, a nyomdai költségek és a munkafázisokhoz kapcsolódó kiadások jelentős csökkenésével. A 2016-os tervezett teljes költségvetés (amit rövid kötelező kérdőívvel és önkéntes háztartási felméréssel együtt terveztek) 701 millió dollár.

McKinnon, az Országos Statisztikai Tanács tagja szerint egyszerűbb visszatérni a jól bevált hosszú kérdőíves népszámlálás módszertanához, mint kitárolni egy teljesen új metódust. A népszámlálás visszaállítása fokozza az érdeklődést a bizonyítékokon alapuló döntéshozatalban, mondta a Queen's Egyetem professzor emeritusa, aki munkája során bojkotálta a háztartási felmérések használatát.

Sem Munir Sheikh, sem pedig Ivan Fellegi nem kíván ismét a statisztikai hivatal vezetője lenni, de tanácsadóként szívesen segítik az ország statisztikai adatminőségének javítását. Felleginek számos tanácsa van, az egyik ilyen egy közös felület létrehozása a szakértők részére. A legfontosabb teendő azonban ereklüként őrizni a nemzetközi elvek érvényesítését a kanadai statisztika történelmében.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, hosszú kérdőív, háztartási felmérés, Kanada

148/2015

Egy újabb testvér hatása a termékenységre: becslés a generációk közötti összefüggésekről az ikrek testvéreit vizsgálva

Martin Kolk: Descriptive Finding. The causal effect of an additional sibling on completed fertility. An estimation of intergenerational fertility correlations by looking at siblings of twins

Demographic Research, 2015. 51. sz. 1409–1420. p.
URL: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol32/51/32-51.pdf>

DOI: 10.4054/DemRes.2015.32.51

Martin Kolk, a Stockholmi Egyetem kutatója a termékenység és a testvérek száma közötti összefüggéseket vizsgálja, habár megemlíti, hogy nagyon kevés információ áll rendelkezésünkre e viszony okairól. Tanulmányában a testvérek számának exogén – azaz külső – okait becsli fel férfiaknál és nőknél egyaránt, a svéd nyilvántartási adatokat felhasználva.

Kolk szerint megfigyelhető bizonyos kapcsolat az egymást követő generációk termékenysége között. Ez főleg a fejlett országokban látható, és az adatok szerint a termékenységi mutató egyre növekszik. A háromgenerációs családokat vizsgálva a legidősebb és a legfiatalabb generáció hozható összefüggésbe, a középsőtől függetlenül. Noha sok adat van a testvérek és gyermekek száma közötti kapcsolatról, okairól egyelőre nem tudunk többet.

A legelterjedtebb magyarázat a termékenység folytonosságára, hogy a szülők átadják értékeiket a gyermekeiknek. Ilyen érték lehet, hogy mennyi ideig várandós a szülő, a gyermekek száma, a szabadidő megválasztása vagy a házasság támogatása, illetve ellenzése. A társadalmi és gazdasági státusznak is fontos szerepe van, ugyanis a különböző helyzetben lévő családok különbözhetnek a terhesség mintájában is.

Ha egy gyermek egy testvérrel nő fel, az arra sarkallhatja őt a későbbiekben, hogy több gyermeket akarjon. Ez azért képzelhető el, mert a családi értékek a személy gyermekkorában megtapasztalt testvérek számával is összefüggenek. Egy újabb testvér megjelenésének következménye a szülőkéltől eltérő társadalmi és gazdasági státuszhoz is vezethet, aminek a magyarázata a szülői menedék igényének csökkenése. Ugyanakkor a svéd adatokból ezt nem tudják bizonyítani.

Mindent egybevéve, a kutatási eredmények azt mutatják, hogy az ikrek születése önmagában gyengén hat vagy semmilyen hatással nincs a további testvérek születésére nézve. Sokkal inkább számít az, mit osztanak meg egymással a szülők és a gyermekek. Hasonlóképpen a társadalmi és gazdasági jellemzők is ilyen fontosak lehetnek, még ha Svédországban ez nem is bizonyítható. Az olyan jellemzők, mint a vallási értékek, etnikai hovatartozás és a területi mintakép is lehetnek a termékenység forrásai.

Mindemellett az is kimutatható, hogy azok a szülők, akiknek ikrei születtek, többnyire nem vállalnak több gyermeket. Ez azért lehet, mert egy váratlan gyermek érkezése – akire lehet, hogy nem is vágytak – „sokk”-ként éri őket. Azonban a testvérek neme is összefüggésbe hozható a gyermekvállalással. Kimutatható, hogy egy újabb testvér születése a fiúgyermekre pozitív, míg a lányokra negatív hatással van. Mindent egybevéve a tanulmány azt mutatja, hogy azok a megosztott értékek, jellemvonások, melyek nem vonatkoznak egy másik testvérré, a fő mozgatórugói a generációk közötti termékenység átvitelének.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, gyermekszám, testvérek száma, ikerszülés, társadalmi-gazdasági státusz, Svédország

PÁRI ANDRÁS

149/2015

A háború gyermekei: az élet legkorábbi szakaszaiban átélt háborús események halandóságra gyakorolt hosszú távú hatásai

Maarten Lindeboom – Reyn van Ewijk: Babies of the war. The effect of war exposure early in life on mortality throughout life

Biodemography and Social Biology, 2015. 2. sz.

167–186. p.

URL: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19485565.2015.1047489>

DOI: 10.1080/19485565.2015.1047489

Egyre több bizonyíték van arra, hogy az életünk korai szakaszában, sőt különösen már a magzati lét során történt külső események befolyásolni tudják egészségünk későbbi alakulását. Különböző tanulmányok foglalkoznak ezzel az összefüggéssel, gyakran szélsőséges helyzetek hatását vizsgálva, mint amilyen például a háborús idők idején fellépő éhín-

ség. A jelen tanulmány azt vizsgálta, hogy a második világháború idején történt kevésbé extrém események hogyan befolyásolták egyes Belgiumban, Franciaországban, Hollandiában és Norvégiában született kohorszok későbbi halálzásának alakulását. A szerzők megállapítják, hogy ezekben az országokban a német megszállás következtében jelentősen romlottak az életkörülmények, és kimutatják, hogy ennek eredményeként 55 éves korukig erősen megnőtt azoknak a polgári lakossághoz tartozó személyeknek a halandósági aránya – csökkent a túlélés valószínűsége –, akik a születésüket megelőző időszakban voltak kitéve a háborús körülményeknek. Ez a halandósági hatás azonban a háborús körülményeknek kitett magzatok esetében kifejezetten a születés utáni első évekre, sőt leginkább a csecsemőkorra koncentrálódik. Ha a vizsgálati feltételek között szerepeltetjük az első évek túlélését, a magzatként „megélt” háborús eseményeknek már nem mutatható ki a hatása a halandósági arányokra. Ez arra utal, hogy különböző vizsgálati feltételekkel az eredmények jelentősen torzulhatnak.

TÁRGYSZAVAK: terhesség, gyermek, születési kohorsz, háború, halandóság

RÓZSA GÁBOR

150/2015

Alacsony termékenység, társadalmi-gazdasági fejlődés és nemek közötti egyenlőség

Thomas Anderson – Hans-Peter Kohler: Low fertility, socioeconomic development, and gender equity

Population and Development Review, 2015. 3. sz. 381–407. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00065.x/abstract>

DOI: 10.1111/j.1728-4457.2015.00065.x

Miközben új empirikus ismeretek és elméleti keretek segítenek betekinteni a társadalmi-gazdasági fejlődés, a nemek közötti egyenlőség és az alacsony termékenység összefüggéseibe, az új tapasztalatokhoz kapcsolódó meghökkentő kivételek és eltérések arra ösztönöznek, hogy még mélyrehatóbb vizsgálatok készüljenek e folyamatok összefüggéseinek teljesebb megértéséhez. A szerzők megállapítása, hogy a fejlődési időszak kezdete és a fejlődés üteme két olyan fontos tényező, amelyeket a ne-

mek egyenlőségének és a termékenységnek az elemzésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni. A fejlett világban belül az „első hullámos fejlesztők” – vagyis azok az országok, amelyekben a társadalmi-gazdasági fejlődés a XIX–XX. század fordulója körüli évtizedekben kezdődött – jelenleg sokkal magasabb termékenységi szinttel rendelkeznek mint „kései fejlesztők”. A szerzők új elméleti megközelítést alkalmaznak a jelenség okainak megmagyarázására, és érvelésüket empirikus bizonyítékkal támasztják alá. A szerzők által alkalmazott megközelítés nem csak az alacsony termékenyséű történelmi időszakokra nyújt magyarázatot, hanem rávilágít azokra az okokra is, amelyek következtében napjainkban igen nagy eltérések tapasztalhatók a fejlett országok termékenységi arányaiban.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, társadalmi-gazdasági fejlődés, nemek közötti egyenlőség

RÓZSA GÁBOR

151/2015

Az adatok a nők helyzetének javulását mutatják, de további fejlődésre van szükség

2015 World Population Data Sheet. Data show gains for women, but more progress needed
Population Association of America Applied Demography Newsletter, 2015. 2. sz. 5–7. p.

URL: http://www.populationassociation.org/wp-content/uploads/CAD_NEWSLETTER_Fall2015.pdf

A washingtoni székhelyű Population Reference Bureau (PRB) minden év augusztusában közzéteszi aktuális népesedési adat-összeállítását *World Population Data Sheet* címmel, évenként más-más témát állítva a középpontba. Idén a nők helyzete került a fókuszba.

A nők helyzete világszerte javulást mutat a személyes jóllét főbb mutatói terén, azonban sokkal nagyobb haladást kell elérni a nemek közti egyenlőség, a női szerepek megerősítése eléréséhez – állapítja meg a PRB. Az intézmény éves kiadványa és a vele összefüggő interaktív adatcsomagok elérhetők a www.worldpopdata.org honlapon. A gyűjtemény 20 népesedési, egészségügyi és környezeti mutató legfrissebb adatait mutatja be a világ egészére, a nagyobb régiókra és több mint 200 országra vetítve, kiegészítve a nők helyzetére vonatkozó speciális mutatókkal és elemző ábrákkal.

A PRB elemzése kimutatja, hogy a nők iskolázottságának fejlődése ellenére továbbra is fennállnak a férfi és női keresetek közötti különbségek. Az Egyesült Államokban például, ahol a nők a főiskolai végzettséget tekintve közelebb kerültek a férfiakhoz, sőt a 25–29 éves korcsoportban meg is előzték őket, a főiskolai vagy magasabb szintű diplomát szerzett nők átlagosan csupán 73%-át keresik annak, mint amit a hasonló végzettségű férfiak kapnak.

Világméretű problémát jelent a férfiak nők elleni erőszakos cselekedeteinek tolerálása. Igaz, hogy az utóbbi néhány évtizedben csökkent a feleségek verésének elfogadottsága, de még mindig ijesztően elterjedt sok országban, még a feleségek körében is. Indonéziában és Zambiában például a nők 24 illetve 30%-a gondolja úgy, hogy a férj joggal bántalmazza feleségét, ha az elmulasztott engedélyt kérni a házból való kilépésre. Ezek az arányok nagyjából kétszeresen meghaladják a férfiak esetében tapasztaltakat.

Ami a lányok fiatalkori házasságkötését illeti, ez a gyakorlat a csökkenő tendencia ellenére is fennáll. Bangladesben a legfrissebb adatok szerint a nők 65%-a köt házasságot 18 éves koráig, sőt ennek közel fele már 15 évesen. Nigerben ezek az arányok 76 és 28%.

Világméreteken vizsgálva a parlamenti képviselőknek csak ötöde nő. Regionális szinten a skála az ázsiai 18%-os átlagtól az európai 25%-ig terjed. Az afrikai Ruanda van az élen, ahol a képviselők 58%-a nő.

A PRB 2015. évi népesség előreszámítása szerint a világnépesség a jelenleg becsült 7,3 milliárról 2050-ig 9,8 milliárdra fog nőni, bár az előreszámítások során az országok közötti jelentős különbségek elsikkadnak, mint például:

- 40 ország népessége több mint kétszeresére fog nőni, főleg Afrikában; Nigeré előreláthatóan meg fog triplázódni.
- 34 ország népessége lesz várhatóan kisebb 2050-ben, mint jelenleg; abszolút számban Japánban lesz a legnagyobb, 30 millió fős csökkenés, míg a legnagyobb arányú, 30%-os népességfogyás Lettországra várható.

Az adatgyűjtemény a nők helyzetét jellemző néhány mutatóról az egészségi állapotra, a megélhetésre és az iskolázottságra vonatkozóan az alábbi főbb megállapításokat teszi közzé:

- A nők születéskor várható élettartamának világátlaga 73 év, míg a férfiaké 69. Ugyanez a legfejlettebb országokban élő nők esetében 82, a leg-

kevésbé fejletteknél 63 év, sőt a HIV/AIDS által sújtott kis dél-afrikai országban, Lesothóban mindössze 46 év.

- 2013-ban 100 ezer szülésre 136 anyai halálozás esett a világon az 1990. évi 269-cel szemben. Az anyai halálozási arányok szinte mindenhol csökkentek, viszont meglepő módon néhány fejlett országban felugrottak. Az Egyesült Államokban például 28 anya halála jutott 100 ezer szülésre 2013-ban, míg ez csak 12 volt 1990-ben.
- Világméretben terjed a nők bevonása a pénzügyekbe, ami több nő számára jelent lehetőséget a megtakarításra és kölcsönfelvételre a pénzügyi függetlenség eléréséhez. Ugyanakkor ez kevésbé igaz a kevésbé, illetve legkevésbé fejlett országokra.
- A nők nem mezőgazdasági foglalkoztatottsága jelentős regionális eltéréseket mutat. Afrikában a nem mezőgazdasági ágazatokban dolgozó alkalmazottak 30%-a nő, ez az arány Latin-Amerikában és a karibi országokban 44, Ázsiában 25, Európában és Észak-Amerikában 48%; a kelet-európai Moldáviában a legmagasabb 55%-kal.
- A nők felsőfokú iskolázottsága is erősen változó. A kevésbé fejlett országokban 66 női hallgató jut 100 férfira a felsőoktatásban, a fejlettekben viszont nőtöbbség van 125 a 100-hoz arányban.

TÁRGYSZAVAK: népesség-előreszámítás, nők helyzete, egészségi állapot, születéskor várható élettartam, átlagélettartam

RÓZSA GÁBOR

152/2015

Az élettársi viszonytal kapcsolatos társadalmi normák vizsgálata: életpálya, individualizáció, és kultúra

Brienna Perelli-Harris – Laura Bernardi: Exploring social norms around cohabitation. The life course, individualization, and culture. Introduction to Special Collection: „Focus on Partnerships: Discourses on cohabitation and marriage throughout Europe and Australia”

Demographic Research, 2015. 25. sz. 702–732.

URL: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol33/25/33-25.pdf>

DOI: 10.4054/DemRes.2015.33.25

A nyugati családi formációk egyik legnagyobb változása az utóbbi évtizedben az élettársi viszonyban élő

párok számának növekedése. Míg korábban a házasság nélküli együttélés renitens viselkedésnek számított, ma már a családalapítás útjának elfogadott formája. Az együttélés térhódítása a házasság intézményére is kifejtette hatását, megkérdőjelezve annak értelmét és szükségességét. Mindemellett átalakította a társadalmi szerepeket, rokoni kapcsolatokat. Habár az együttélések száma Európa csaknem minden országában növekedett, ez a növekedés korántsem egyenletes. Míg némelyik országban az együttélés és a gyerekvállalás akár együttélés nélkül teljességgel elfogadottá vált, addig más nemzeteknél az élettársi viszony lassú elterjedése tapasztalható. Például 2010-ben Norvégiában a 15 és 45 év közötti nők 48%-a élt élettársi kapcsolatban, Lengyelországban ez az arány alig haladta meg a 10%-ot. Első kérdésként felmerül, hogy mi lehet ennek a jelenségnek az oka? A válaszkeresést – véli a tanulmány írója – egészen az alapoktól kell elindítani, éspedig, hogy mit is takar az együttélés, mint fogalom?

Sokan sokféleképpen vizsgálták, hogyan hatnak a társadalmi normák, elvárások a párkapcsolatok milyenségére. Jelen tanulmány egy olyan kutatást mutat be, amely fókuszcsoporthoz vizsgálatot hasonlított össze 8 európai országban a társadalmi normák és a párkapcsolati formák közötti összefüggést.

Az írás kitér a társadalmi norma, mint fogalom meghatározására, részletesen ismerteti magát a projektet, bemutatja a módszer előnyeit és korlátait, végül összegzi a vizsgálat eredményeit.

A kutatás hetvennyolc fókuszcsoporthoz, standardizált kérdőívek felhasználásával dolgozott. A fókuszcsoporthoz tagjai (6-8 ember) egy moderátor felügyeletével irányított beszélgetést folytattak a partnerkapcsolatokról, a házasságról, a társas együttélésekről. A csoport tagjai Sydney és nyolc európai ország egy-egy városának lakói közül kerültek ki. A kutatók országonként értékelték az eredményt, létrehozva egy országspecifikus fejezetet, lehetővé téve ezzel a nemzetközi összehasonlítást. Sydney bevonásával Európa és Ausztrália közötti hasonlóságot és különbségeket is vizsgálni tudták. A vizsgálatot az alábbi három témacsoport köré építették fel:

- Életfolyamat, sorrendiség és csomópontok
- Individualizáció, szabadság, elkötelezettség
- Kultúra, vallás, hagyományok

A tanulmány által ismertett Fókuszcsoporthoz Projekt új szemszögből mutatja be, hogyan szabályozzák, alakítják a társadalmi normák a társas kapcsolatokat, a társas viselkedést. A kutatás a fókuszcsopor-

tok beszélgetései alapján mélyebb elemzést tesz lehetővé, a Perelli-Harris által kidolgozott, az eredmények összehasonlítását lehetővé tevő, módszer alapján. A résztvevőket többek között az alábbiakról kérdezték:

- Miért preferálják az emberek az élettársi viszonyt a házassággal szemben?
- Milyen érveket és ellenérveket tudnak felsorakoztatni a házasság és az együttélés mellett?
- Van-e olyan időpont az ember életében, amikor már „illik” házasnak lennie?
- Vajon miért ötvenéves koruk körül házasodnak az emberek?

A vallás, a politika, a gyerekvállalás kihat-e arra, hogy ki milyen partnerkapcsolati formát választ?

A tanulmány lényegesnek tartotta kiemelni, hogy a kérdőíveket minden esetben lefordították az adott ország hivatalos nyelvére. Ami a fókuszcsoport tagjainak kiválasztását illeti, a munkatársak többféle módszer közül választottak, attól függően, hogy az ország adottságai mit kívántak. Négy csoport toborzóirodákon keresztül szerzett résztvevőket, ketten újságok segítségével toboroztak, a többiek pedig a kettő kombinációját alkalmazták. Az Egyesült Királyságban és Hollandiában azonban nehézséget okozott az alacsonyabb iskolázottságú férfiak bevonása a vizsgálatba, így az itteni munkatársak a hólabda módszert alkalmazták. A kiválasztásnál feltétel volt az állampolgárság, nem volt viszont feltétel a domináns etnikumhoz tartozás. Ez érhető is, hisz például egy olyan városban, mint Rotterdam vagy Sydney, ahol igen nagyszámú a migráns közösség, téves következtetések levonását eredményezte volna.

A fókuszcsoport tagjait nemek és iskolai végzettség szerint kategorizálták, így két magasan képzett női csoport, két magasan képzett férfi, két alacsony képzettségű férfi és két alacsony végzettségű női csoport részvételével zajlott a vizsgálat. A tanulmány írója előrebecsátja, hogy a kis minta miatt csak óvatosan lehet általános következtetéseket levonni a társadalmi státusz és az együttéléstől alkotott vélemény kapcsolatáról, azonban néhány országban mégis erős és figyelemre méltó eredmény született. A magasan képzett angolok és hollandok szerint elvárás a házasságkötés a gyermekvállalás előtt, míg az alacsony iskolázottságúak ennek az ellenkezőjét gondolják.

A vizsgálatnak számos új elméleti és módszertani eredménye született. Rámutat például arra, hogy országonként eltérően vélekednek az élettársi viszonyról. Az osztrákok szerint ez a kapcsolati forma

teljesen ideális a fiatal felnőttek számára, a házasságot egy későbbi életszakaszra pozicionálják. Norvégiában is elfogadott ez a fajta kapcsolat, beleértve a gyermekvállalást is. Ők az esküvőre elsősorban úgy tekintenek, mint a partnerkapcsolat egyfajta megünneplésére. A válás az egyik katalizátora az élettársi viszony előretörésének, a hollandok ráadásul úgy gondolják, hogy a társas kapcsolatok egyre kockázatosabbak.

A vallás, a hagyományok és a kultúra tekintetében is születtek az eddigiektől eltérő eredmények. Olaszországban például a korábbi kutatások szerint az együttélés lassú elterjedése a vallással magyarázható. A fókuszcsoportos vizsgálat eredményei azonban egyértelműen kimutatták, hogy a tradíció és társadalmi nyomás jelentősebb hatással bír, mint a vallási dogmák, így ebben az országban nagyobb azoknak a száma, akik házasságban élnek. A volt NDK-beli fókuszcsoport tagjai elmondták, hogy a szocializmusban sokkal nagyobb jelentősége és tekintélye volt a házasságnak, az állam is támogatással bátorított az esküvőre, de napjainkban, az egyéni szabadság és a bizonytalan gazdasági helyzet idejében már elvesztette korábbi presztízsét. A tanulmány a továbbiakban egyértelműen új felfedezésként könyveli el, hogy különbséget kell tenni az élettársi viszonyok között attól függően, hogy a párok életének mely szakaszában kezdődtek, és meddig tartottak. A házasság és az együttélés nem csupán családi állapotot jelöl, hanem kihat az élet egyéb területeire, további alakulására is. Továbbá az adatok elemzésénél fontos mélyebben megérteni és figyelembe venni az országok között lévő kulturális különbségeket. Fontos azt is megérteni, hogy az élettársi viszonytal kapcsolatosan kialakult vélemények individuális döntések eredményei, vagy a társadalmi normák is hatásai is megjelennek. A házasság és az együttélés közötti egyéni választás alapvetően olyan társadalmi kérdésektől függ, mint a jóllét, a stabilitás vagy a gyereknevelés biztonsága.

A szerzők szerint a témában további kutatási lehetőségek is rejlenek. Az eddigi eredmények az újabb és újabb társadalmi normák és az társas kapcsolatok környezetének mélyebb megértésére, makroszintű összefüggések megtalálására ösztönöznek.

TÁRGYSZAVAK: párkapcsolat, házasság, élettársi kapcsolat, gyermekvállalás, fókuszcsoportos vizsgálat, társadalmi normák, nemzetközi összehasonlítás, Európa, Ausztrália

153/2015

Kínai termékenység: a jövő bizonytalansága

Stuart Basten – Quanbao Jiang: Fertility in China. An uncertain future

Population Studies, 2015. 1. sz. 97–105.URL: <http://dx.doi.org/10.1080/00324728.2014.982898>

982898

DOI: 10.1080/00324728.2014.982898

Kína a két népességmilliárdos ország egyike, és így népességének alakulása globális szempontból is meghatározó. Nagyon alacsony termékenysége és gyorsan öregedő népessége mellett a meglévő szigorú családtervezési korlátozások egyre inkább idejétmúlnak tűnnek. A tanulmány áttekinti az utóbbi évtizedek reformtörekvéseit, ideértve a 2013-as év történéseit is. Mindezekkel kapcsolatosan sejthető, hogy a korlátozások enyhítése nem tudja megoldani a népesség öregedésének és a korlátozások által előidézett más jelenségek problémáit.

Az 1970-es évek egyedülálló kínai családtervezési korlátozásai a világ legismertebb és legtöbbet vitatott születésszabályozási intézkedései közé tartoznak. A nagyon alacsony termékenységi ráta és az elhanyagolható mértékű bevándorlás miatt Kína népessége rohamosan öregszik. Ezt jól mutatja az ENSZ népességi előreszámítása a 20 és 34 közötti, valamint a 65 éves és idősebb népesség arányára vonatkozóan 2050-ig, illetve 2100-ig. A fiatalabb korcsoport létszáma alapvető a reprodukció, valamint – rugalmassága és újonnan szerzett szakképzettségei miatt – a munkaerőpiac szempontjából is. Jelenleg e korcsoport létszáma háromszorosa az említett idősebbeknek, ám ez az arány az előreszámítások közepes scenáriója szerint századunk végéig akár meg is fordulhat. Egyébként még a tényleges termékenységi arányokról is vita folyik, hivatalos adatok szerint ez 1,5–1,6, más számítások szerint inkább 1,45.

Ezek után indokoltnak látszik, hogy a jelenleg érvényes születéskorlátozó családtervezési politikán lazítsanak, és Kína magasabb termékenységi pályára álljon. Talán könnyíteni lehetne az öregedéssel összefüggő jövőbeli gondok egy részén, ugyanakkor új problémákat előidézve, mint például a környezetre gyakorolt hatások, nem beszélve a politikusok számára megoldandó gazdasági, társadalmi, szociális és politikai feladatokról, az idősek és

szegények támogatásához szükséges források előteremtéséről.

Már 2012–2013-ban voltak előjelei a családtervezési politika enyhítésének. A Kínai Fejlesztéskutató Alapítvány háromlépcsős politikai átmenetre tett javaslatot: először egyes tartományok térjenek át a kétgyermekes modellre, 2015-től ezt terjesszék ki országosan, majd 2020-tól szüntessenek meg minden kötelező korlátozást a gyermekek számát illetően.

2013 novemberében a Kommunista Párt kezdeményezte az addigi korlátozások megváltoztatását úgy, hogy azok az egygyermekes családok, ahol legalább az egyik szülő maga is egyedüli gyermek volt, vállalhassanak második gyermeket. Becslések szerint mintegy 15–20 millió ilyen házaspárra vonatkozhat ez a könnyítés. A bejelentést optimizmussal vegyes borúlátás fogadta, ugyanis a várható babyboom a társadalom öregedésének lassítása mellett súlyos terheket ró az olyan közszolgáltatásokra, mint az egészségügy és oktatás.

Még nem tudni, hogy a remények és félelmek mennyiben igazolódnak majd, de a születési többlet várható alakulására vonatkozóan már van néhány előzetes eredmény. Az egyik milliós lélekszámú körzetben összesen 36-an jelentkeztek a könnyítés igénybe vételére a reform első három hónapja során. A két gyermeket engedélyező legelső tartományban pedig a tervezett nyolcvanezer többletszületésből mindössze 2444 valósult meg. Ezek a tények összhangban vannak a korábban megvalósított könnyítések tapasztalataival.

Mindezek megértését segíti, hogy nemrégiben több vizsgálatot végeztek a születési preferenciákról Kína városi és vidéki körzeteiben. Ezekből megállapítható, hogy a kívánt családnagyság csökkenőben van, és negatívan korrelál az iskolázottsággal és jövedelemmel. Városi környezetben a kívánt átlagos gyermekszám 1,50, vidéken 1,82 volt a 2000 és 2010 közötti vizsgálatok során. Az alacsony termékenységi szándékok mögött elsősorban a megélhetési költségekkel, a gyermekneveléssel, a megfelelő gyermekgondozási intézmények hiányával kapcsolatos problémák álltak.

A születéskorlátozó intézkedésekről való áttérés a születéstámogatásra az ázsiai csendes-óceáni térség csaknem mindegyik alacsony termékenységgű országának reformjára igaz. Kínában egyes helyi hatóságok már elkezdtek a pronatalista intézkedések megvalósítását, de – mint láttuk – pusztán a termékenységre vonatkozó intézkedésekkel ez nem

megy könnyen. Szükségesnek látszik a gyermekvállalás körülményeinek javítása is. Itt a létfenntartási kiadásokról, a gyermekgondozásról, a családbarát munkahelyekről, a magas lakásköltségekről, a városi környezet családbarát átalakításáról, a túlzott iskolázottsági elvárásokról, a nemi szerepekkel kapcsolatos nézetek megváltoztatásáról, továbbá a gyermekvállalást nehezítő tényezőkre vonatkozó, indirekt intézkedésekről lehet szó.

A családbarát társadalompolitika felé vezető út azonban számos nehézséggel van kiköveve. Ami a demográfiát illeti, igaz ugyan, hogy húsz év óta a termékenység az egyszerű reprodukcióhoz szükséges szint alatt van, a bevándorlás pedig elhanyagolható mértékű, az ország népessége mégis mintegy 200 millió fővel nőtt, és további húsz évig még növekedni is fog. A népesség több mint 70%-a városokban fog élni, amikor az előreszámítások szerint a 2030-as években várhatóan megáll a növekedés.

És mi tudható a jövőről? Úgy tűnik, Kína a kétgyermekes modell felé halad. Számos vizsgálat kereste azokat az okokat, amelyek miatt az emberek nem vállalnak annyi gyermeket, amennyire lehetőségük lenne, és a termékenységi preferenciák átlagosan két gyermek alatt maradnak.

Másfelől a további lazítás sem tud megoldást nyújtani a családtervezési politikához kapcsolható sok egyéb problémára. Gyakran elsikkad például az orvosi szakma szerepe a várt gyermek nemének megválasztásával összefüggő illegális abortuszok végrehajtásában, aminek nyilvánvalóan nagyobb politikai figyelmet kellene kapnia. Csak a nőkkal kapcsolatos attitűdök megváltozása, az orvosi szakma hatékony szabályozása, a demográfiai jelentések rendjének átlátszóvá tétele segíthet a nemek eltorzult arányainak rendbe tételéhez. Egyre több példa van arra is, hogy a helyi családtervezési ügyintézők inkább érdekeltek a bírságok beszedésében, mint a gyermekvállalás terén szabálytalan helyzetbe került párok meggyőzésében. Így a családtervezés ügye is a korrump helyi hivatalnokok visszaéléseinek egyik színtere lett, miközben a tehetős szülők fittyet hányanak a születésszabályozási rendelkezésekre a büntetések megfizetésével, vagy a különféle kiskapukat kihasználva.

Összefoglalva megállapítható, hogy a gyermekvállalás ösztönzése lassan, de biztosan a kínai politikai diskurzus részévé válik. Csakhogy a népesség-szabályozásra és a gyermekszám korlátozására épülő családpolitika új, tartós normákat hozott létre, amelyek nagyon hosszú időn át érvényesülnek, és

Kína esetében a nemzeti népesedéspolitikai jelentős hatással lehet a világ népességére is. A kínai kormányzat megtapasztalhatja, hogy mennyivel könnyebb volt az embereket rábírni a kevesebb gyermek vállalására, mint most a többre.

TÁRGYSZAVAK: családtervezési politika, termékenység, egygyermekes családok, öregedés, időszerű, Kína

RÓZSA GÁBOR

154/2015

Az azonos neműek házassága a világ országaiban

David Masci – Elizabeth Sciupac – Michael Lipka: Gay marriage around the world
Pew Research Center. Religion & Public Life, 2015. június 26.

URL: <http://www.pewforum.org/2015/06/26/gay-marriage-around-the-world-2013/>

A világ egyre több országának vezetését foglalkoztatja az azonos neműek házasságának engedélyezésére vonatkozó dilemma. Jelenleg közel két tucat országban van érvényben ilyen törvény, elsősorban Európában és Amerikában.

Az Egyesült Államokban tizenegy évvel azután, hogy Massachusetts államban elsőként engedélyezték az egyneműek házasságát, a Legfelsőbb Bíróság 2015-ben állást foglalt az engedély országos kiterjesztése mellett. Ebben a házasság heteroszexuálisokra való korlátozásának az egyenlő jogok elvébe ütközésére hivatkozott. Ezt megelőzően 36 szövetségi állam és a Columbia körzet már elismerte az egyneműek házassághoz való jogát.

Grönlandon, a világ legnagyobb szigetén, Dánia autonóm területén a törvényhozók 2015 májusában fogadták el az azonos neműek házasságát legalizáló törvényt.

Ugyanebben a hónapban a katolikus többségű Írország lett az első ország, amelyben az azonos neműek házasságát népszavazás útján legalizálták, mégpedig 62%-os támogatással. Az egyház ugyan tiltakozott, de Dublin püspöke újságcikkben jelentette ki, hogy nem kívánja nézeteit ráerőltetni a szavazókra. A miniszterelnök viszont nyíltan az „igen” mellett kampányolt.

Az egyneműek házassága Finnországban 2017-től, a skandináv országok között utolsóként válik törvényessé. A népi kezdeményezés alapján be-

nyújtott törvényt a parlamenti elfogadást követően 2015-ben írta alá az ország elnöke.

Ugyancsak 2015-ben fogadta el nagy többséggel Luxemburg képviselőháza az egyneműek házasságát és örökbefogadási jogát engedélyező törvényt. A javaslatot élénken támogatta az ország közismeretlen meleg miniszterelnöke is.

2014 februárjában a skót parlament szintén nagy többséggel hozta meg az azonos neműek házasságkötéséről szóló törvényt. A rendelkezés ugyanakkor lehetőséget ad az egyházaknak és vallási csoportoknak, hogy eldöntsék, kívánnak-e ilyen házasságoknál szerepet vállalni. A két legnagyobb skót egyház aktívan ellenezte a törvényjavaslatot, de a törvény 2014 decemberében életbe lépett.

2013 júliusában Erzsébet királynő jóváhagyta az egyneműek házasságáról hosszú hónapok parlamenti vitája után hozott törvényt, amely Angliára és Walesre érvényes. A törvény egyúttal megtiltja ilyen házasságok megkötését az anglikán egyházon belül.

2013 májusában Brazília nemzeti igazságügyi tanácsa rendelkezett arról, hogy az azonos neműektől nem lehet elvonni a házasságkötés jogát. A konzervatív keresztényszocialista párt azonban megfellebbezte az igazságügyi tanács döntését a Legfelsőbb Bíróságnál, és a brazil törvényhozásnak is mérlegelnie kell, ami egyelőre bizonytalanná teszi az azonos neműek házasságának jövőjét a világ ötödik legnépesebb országában.

Ugyanebben a hónapban a francia elnök aláírta a homoszexuálisok és leszbikusok házasságkötését engedélyező törvényt, amely e párok örökbefogadási jogát is kimondja. Bár a legújabb közvéleménykutatások a törvény széles körű elfogadottságát mutatják, a változás jelentős ellenállást is kiváltott.

2013 áprilisában Új-Zéland parlamentje a világon tizenharmadikként, az ázsiai-csendes-óceáni térségben elsőként fogadta el az azonos neműek házasságát legalizáló rendelkezéseket, ideértve az örökbefogadás engedélyezését is.

Ugyanekkor fogadta el a hasonló törvényt az uruguayi kongresszus alsóháza is. A meleg és leszbikus pároknak 2008 óta volt törvényes lehetőségük hivatalos élettársi kapcsolatra, 2009-től pedig gyermekek adoptálására.

2012 júniusában Dánia törvényhozása elfogadta a meleg és leszbikusok házasságára vonatkozó törvényjavaslatot, a királynő pedig néhány nappal később szentesítette azt. 1989-ben Dánia volt az első, ahol egynemű párok regisztrált élettársi kap-

csolatra léphettek. Ugyanakkor a lutheránus egyház papjai nem kötelezhetők az ilyen házasságkötések celebrálására.

2010 júliusában Argentína – Latin-Amerikában elsőként – legalizálta az azonos neműek házasságát. Az egyházak heves tiltakozása ellenére a javaslatot a törvényhozás mindkét háza megszavazta, az államfő pedig aláírásával törvénybe iktatta. A törvény az ilyen házaspárokat a heteroszexuálisokéval megegyező jogokkal és felelőségekkel ruházza fel.

Portugália 2010 júniusában, nyolcadik országként iktatta törvénybe az azonos neműek házasságát, az Alkotmánybíróság kedvező állásfoglalását követően. Ez a törvény ugyanakkor nem engedélyezi, hogy ilyen házaspárok gyermekeket fogadjanak örökbe.

Izlandon, ahol 1996 óta létezett az azonos neműek regisztrált élettársi kapcsolatának lehetősége, 2010 júniusában kodifikálta a törvényhozás az egyneműek házasságkötésének jogát. Az ország női miniszterelnöke az elsők között élt ezzel a joggal.

2009 áprilisában a svéd parlament túlnyomó többséggel megszavazta az egyneműek házasságának legalizálását. 1995-től az ilyen pároknak regisztrált élettársi kapcsolatra volt lehetőségük, amire a lutheránus svéd egyház 2007 januárjában áldását adta.

Norvégiában az egynemű pároknak 2009 januárjától van legális lehetőségük a házasságkötésre, örökbefogadásra és mesterséges megtermékenyítésre. Az élettársi kapcsolatokra vonatkozó 1993. évi törvényt felváltó új jogszabály a leszbikus párok megtermékenyítésének állami támogatásával kapcsolatos viták kíséretében született meg.

Dél-Afrika parlamentje 2006 novemberében törvényesítette az azonos neműek házasságkötését, miután a legfelsőbb bíróság a korábbi szabályozásokat az egyenlő jogokra vonatkozó alkotmányos előírásokkal ellentétesnek nyilvánította.

Az erősen megosztott spanyol parlament 2005-ben iktatta törvénybe az azonos neműek házasságát, a házaspároknak egyenlő jogokat biztosítva szexuális orientációjuktól függetlenül. A katolikus egyház hevesen bírálta a törvényt, Madridban tiltakozó és támogató tömegtüntetésekre is sor került.

Kanadában az egynemű párok a házasságra vonatkozó jogok jelentős részét megkapták 1999-ben, amikor a szövetségi és tartományi kormányok az élettársi kapcsolatokat érvényesnek ismerték el a homoszexuális és leszbikus párok esetében is. A

parlament 2005-ben tette országos szinten törvényessé az egyneműek házasságát.

Belgiumban a parlament 1998 elején adott korlátozott jogokat az azonos nemű pároknak a regisztrált élettársi kapcsolat lehetőségével. 2003-ban újabb törvényben engedélyezték az ilyen párok házasságkötését, egyúttal a heteroszexuális párokéval megegyező adózási és öröklési jogokat, majd 2006-ban az örökbefogadás lehetőségét is biztosítva. Mindez meglepően kevés ellenállást váltott ki az országban.

2000 decemberében Hollandia első országként engedélyezte törvényben az azonos neműek házasságát, válását és örökbefogadási jogát. Egyes muzulmán és konzervatív keresztény csoportok tiltakozása ellenére az azonos neműek házassága széles körű egyetértést élvez a holland lakosság körében.

2015-ben a mexikói legfelsőbb bíróság könnyítéseket rendelt el az egyneműek házasságkötését illetően, bár ezt nem legalizálta országos érvénnyel. Mexikóváros egyébként már 2009-től engedélyezi az ilyen házasságokat, 2011 óta pedig több szövetségi tagállam követi ebben.

TÁRGYSZAVAK: azonos neműek házassága, heteroszexuális párok, élettársi kapcsolat, regisztrált élettársak, törvényhozás, örökbefogadás, mesterséges megtermékenyítés, egyházak

RÓZSA GÁBOR

155/2015

Hány nő fog még hiányozni? Női halandósági többlet és a születendő gyermek nemének megválasztása, 1970–2050

John Bongaarts – Christophe Z. Guilmoto: How many more missing women? Excess female mortality and prenatal sex selection, 1970–2050 *Population and Development Review*, 2015. 2. sz. 241–269. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00046.x/abstract>

DOI: 10.1111/j.1728-4457.2015.00046.x

Egy 1990-ben írt és sokat idézett cikkében a közgazdasági Nobel-díjas Amartya Sen professzor egyes társadalmak kiemelkedően magas maskulinitási, vagyis a férfiak számának a nők számához viszonyított arányairól értekezett, és úgy számolt, hogy „több mint 100 millió nő hiányzik” világszerte. Arra a következtetésre jutott, hogy

„ezek a számok egy rettenetes történetet mondanak el a nők halandósági többletéhez vezető egyenlőtlenségről és gondatlanságról”. Ez a megállapítás összeeseng más vizsgálatokkal, amelyek szerint a lányok és nők emelkedett halandósága a népesség torz nemi arányainak fő oka több ázsiai országban. A magasabb női halandóság az e társadalmakban meggyökeresedett fiúpreferenciának, valamint a nőket egész életük során végigkísérő nemi diszkriminációnak tudható be. A szülők számos ok miatt preferálják a fiúgyermeket. A fiúk öröközik tovább az apai vérvonalat, nagyobb jövedelmi potenciállal rendelkeznek, védelmet és időskori biztonságot nyújtanak, nem igényelnek hozományt, és szükség van rájuk a temetési szertartásoknál.

Sen írása a női halandósági többletre helyezte a hangsúlyt, és nem említette a szülés előtti nemválasztás kérdését. Ez nem meglepő, mivel az emberiség történetének nagy részében a születéskori nemi arány közel azonos maradt, a természetes szintet jelentő 100 leány újszülöttre jutó 105–106 fiú újszülöttel, egyes etnikai csoportoknál tapasztalható néhány kivételtől eltekintve. A múltban a szokásos nemi arányok fennmaradásának fő oka még az erős fiúpreferenciával rendelkező országokban is az volt, hogy nem léteztek hatékony eljárások a születendő gyermek nemének befolyásolására, mint például a nemválasztástól függő abortusz vagy a fogamzást megelőző genetikai diagnózis. Az utóbbi évtizedek során azonban ezek az eljárások egyre inkább hozzáférhetővé váltak, és a születéskori nemi arány 115/100 fölé nőtt a fiúgyermekek javára több ázsiai és kelet-európai országban.

Napjainkban a „hiányzó nők” száma a világon – vagyis azoké, akik életben lehetnének, ha nem lenne a diszkrimináció – a szülést megelőző nemválasztás és a születés utáni női halandósági többlet kombinációjának eredménye. Sok országban mindkét jelenség hozzájárul a hiányzó nők számának jelenkori növekedéséhez. Ez a trend jól tükrözi a nemek közötti egyenlőtlenséget, és széles körben kelt aggodalmat az emberi jogi aktivisták, a kutatók és a politikusok köreiben.

A tanulmány az utóbbi négy évtized trendjeire vonatkozó új becsléseket tesz közzé a hiányzó nőkre vonatkozóan, valamint előreszámításokat a 2010 és 2050 közötti időszakra. Sen eredeti becslése a világszerte hiányzó nők számáról olyan nagy volt, hogy azt általános hitetlenkedés fogadta. A későbbi kutatások és a friss becslések viszont megerősítik, hogy Sen a tömeges nemi diszkrimináció hatásaira

vonatkozóan közel járt az igazsághoz, főként Ázsiát illetően. Az utóbbi évtizedekben számos politikai intézkedés és program született a nők helyzetének javítására, ám mindezek ellenére sem sikerült megállítani a hiányzó nők számának további növekedését. 1990 és 2010 között számuk 43%-kal, 126 millióra nőtt, és az előreszámítások szerint 150 millióra nőhet 2035-ig.

Ezek igen nagy számok, amelyek meghaladják mindazokat az értékeket, amelyek jól dokumentálható népesedési katasztrófákkal – világháborúkkal, népirtásokkal, éhínségekkel vagy nagy járványokkal – kapcsolhatók össze. A világméretű nőhiány azonban nem szabályozhatatlan folyamatok következménye. A nemválasztás és a halandósági többlet az erőteljes nemi diszkriminációt megvalósító népesedési rendszerű országok jellegzetessége. A születés előtti nemválasztás új megjelenése már egy szabadon választott és hatékony megvalósulási formája a diszkriminációnak, ellentétben a női többlethalandósággal, ami a gondatlansággal és a megfelelő ellátás hiányával összefüggő passzívabb formát képvisel. A szerzők megállapítása, hogy a nemválasztás nem a születés utáni diszkrimináció helyébe lépett, hanem tovább súlyosbítja azt az új születési kohorszok lányhiányának növelésével. A 2010 utánra készített előrebecslések ugyan azonnali csökkenéssel számolnak a szülés előtti nemválasztást illetően, ennek ellenére a hiányzó nők száma tovább fog emelkedni, és csak két évtized után éri el maximumát.

A nemi diszkriminációval foglalkozó friss szakirodalom részben azért emeli ki a nemválasztást, mert az viszonylag új gyakorlatot jelent. Így viszont kevesebb figyelem jutott a születés utáni állandó diszkriminációnak és az idő előtti női halandóságnak. Ma már jól ismert eljárás a magzat nemétől függő szelektív abortusz, a nemválasztás kérdése pedig felkeltette a nemzetközi szervezetek, valamint a nemzeti hatóságok figyelmét is. E gyakorlat visszaszorítására azonban még nem született igazán eredményes megoldás. A halandósági többlet problémájának intézményes megoldásához szükség van az egészségügyi szolgáltatások nyújtásának javítására, de a diszkrimináció leküzdéséhez sokkal nagyobb szigorot kell érvényesíteni. A nők nagyobb halandóságához vezető folyamatok megértésének sokszor tapasztalható hiánya viszont csökkenti a politikai intézkedések hatékonyságát. Sürgősen szükség van tehát azoknak a diszkriminációs folya-

matoknak a további kutatására, amelyek évente 1,7 millió nő szükségtelen haláláért felelősek.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, női halandósági többlet, maszkulinitási arány, nemválasztás, nemi diszkrimináció, előreszámítás

RÓZSA GÁBOR

156/2015

Válás utáni apa-gyermek kapcsolatok négy európai országban: minták és döntő tényezők

Matthijs Kalmijn: Father-child relations after divorce in four European countries: patterns and determinants

Comparative Population Studies, 2015. 3. sz. 251–276. p.

URL: <http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/195/212>

DOI: 10.1111/j.1728-4457.2015.00046.x

A CILS4EU¹ adatai alapján készített tanulmány célja a válás utáni apa-gyermek kapcsolatok helyzetének vizsgálata és bemutatása, négy európai ország példáján keresztül. A szerző a bevezetőben felhívja a figyelmet, hogy több hasonló felmérés is készült már, azonban jelentős részük az Egyesült Államokra vonatkozik, míg az európai helyzettel alig, vagy egyáltalán nem foglalkoztak.

Véleménye szerint, mindenképpen szükséges foglalkozni a problémával, már csak a válások növekvő száma miatt is. Emellett a válás utáni kapcsolatok közötti, illetve az ezeket alakító tényezők és okok között is jelentős különbségek vannak, amelyeket meg kell érteni. Kiemeli a vizsgálatba bevont gyermekek életkorának fontosságát is. Készültek olyan friss kutatások, amelyek szorosan kötődnek a témához, de ott a vizsgált alanyok már felnőttek, és nem valamelyik szülővel együtt élnek. Jelen kutatásnak többek között az is egy nagy újítása, hogy 14 év körüli gyermekeket állít a középpontba.

A szerző az adatok alapján kifejti, hogy sok gyereknek van jó vagy nagyon jó kapcsolata az apával, illetve egy másik jelentős csoport az apával él vagy

¹ A mozaikszó jelentése: Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries. A felmérés a bevándorlók gyerekeinek integrációját vizsgálta négy európai országban (Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Svédország). 2010 és 2013 között három mintavétel is történt. Az adatgyűjtésből származnak az első jelentős, átfogó információk a témára vonatkozóan.

legalább heti egyszer láthatja. Ugyanakkor megemlíti, hogy nem elhanyagolható azok száma sem, akik egyáltalán nem találkoznak az apával (hat gyermekből egy). Ennek következtében elmondható, hogy a válások legsúlyosabb következményeinek egyike a laza/gyenge apa-gyermek kapcsolatok „kialakulása”.

Természetesen a válások okai, jellege és következményei között is vannak különbségek. Ezek vizsgálatára is figyelmet fordít a szerző, amikor a szociális, gazdasági és demográfiai tényezőket teszi elemzés tárgyává. A jó vagyoni helyzetű, magasabb jövedelemmel rendelkező családok esetében például az tapasztalható, hogy mind a gyermekek, mind a szülők kisebb mértékben szenvednek a válás következményeitől. Ezekben az esetekben, az apa és az anya könnyebben együttműködnek, gyakoribb a láthatás, és a kapcsolat minősége is jobb.

Az elemzés a demográfiai eltérésekre is kiterjed, ami azért fontos, mert a korábbi kutatások nem mutattak ki egyértelmű különbségeket. A szerző viszont bemutatja, hogy a fiúgyermekek gyakrabban élnek az apával, ha nem élnek vele, akkor gyakrabban látják, illetve hajlamosabbak pozitívnak jelmezni az apával való kapcsolatot. Ehhez a kérdéshez tartozik a mostohaapa helyzete is, amit szintén bemutat a tanulmány. A szerző szerint gyakran „verseny” alakul ki a pótaapa és a biológiai apa között, de általában ez nem hat negatívan az apa-gyermek viszonyra. Mindenesetre kijelenti, hogy a mostohaapa „helyettesítő” funkciója inkább gyakorlati, mintsem érzelmi jellegű.

Sokkal inkább befolyásolja az apa-gyermek kapcsolatot a két szülő viszonya. Ebből a szempontból Svédország van a legkedvezőbb helyzetben, ahol a válást követően is gyakorinak számít a szülők közötti együttműködés. A vizsgálati minta általános jellege miatt azonban nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a kapott adatokból, csupán hozzávetőleges sémákat lehet felállítani. A szerző több kapcsolódó tanulmányt és vizsgálatot is említ, amelyekkel együtt sokkal relevánsabb adatok nyerhetők.

A tanulmány speciális kérdésekkel is foglalkozik. Egyik ezek közül a bevándorlók gyerekeire vonatkozik. Ez egyszerre fontos és érdekes téma, hiszen a különböző migrációs csoportok demográfiai jellemzői nem csak az európai lakosságétól, hanem gyakran egymáséitól is eltérnek. A szerző ezt több okra vezeti vissza. Egyrészt, a bevándorlók sokkal tradicionálisabbak a nemi szerepeket illetően (a gyermekek jelentős része az anyjukkal él, az apa keve-

sebbet foglalkozik a gyermekkel a házasság alatt is), másrészt a válást is teljesen máshogy értelmezik és kezelik. Végül, a bevándorló férfiak gazdasági helyzete egyáltalán nem stabil, ennek következtében jövedelmi viszonyaik sem mindig biztosítottak.

A másik kiemelten kezelendő kérdést a vegyes házasságok jelentik. Ebben az esetben a módszertan az apát külföldiként (bevándorlóként), az anyát az adott ország állampolgáraként azonosítja. Sok esetben a válást követően a gyermek teljesen elveszti kapcsolatát az apával, ami a két szülő közötti viszony megszűnésének a következményeként értelmezhető. A szerző értelmezésében a vegyes házasságok esetén nem csak két ember, hanem két népcsoport is kapcsolatba kerül egymással, a válásnak azonban itt még súlyosabb következményei lehetnek, mint „hagyományos” esetben.

Össességében megállapítható, és ezt a tanulmány írója is kijelenti, hogy fenntartással kell kezelni az adatokat a cikk alapjául szolgáló felmérés általános volta miatt. Többek között olyan adatokra nem terjedt ki a vizsgálat, amelyek nélkül nem lehet komoly következtetéseket levonni a most ismert eredmények alapján (például az apa a válást követően új kapcsolatba lépett-e, a válás időpontja, a válást követően az apa tartózkodási, illetve lakhelye stb.). A felmérés emellett arról sem gyűjtött adatokat, hogy milyen volt a szülők és a gyerekek kapcsolata a válást megelőzően. A szerző által is elismert hátrányok ellenére ez volt az első, a témával foglalkozó vizsgálat, ennek következtében a begyűjtött adatok alapján készített tanulmány először enged bepillantást az apa-gyermek kapcsolat problémájába. A cikk a kitérőt cél mellett arra is rámutatott, hogy lényeges szociális-társadalmi különbségek vannak e kapcsolatok között, és az eltérések okai mögött is több tényező befolyásoló ereje húzódik (az adott állam, mint élőhely; társadalmi és gazdasági helyzet; bevándorló státusz).

TÁRGYSZAVAK: demográfia, migráció, család, válás, apa-gyermek kapcsolat, felmérés, longitudinális survey, Európa

HORVÁTH BALÁZS

157/2015

Tovább dolgozni, tovább tanulni

Phyllis Cummins – Philip Taylor – Suzanne Kunkel:
Working longer, learning longer
Public Policy & Aging Report, 2015. 4. sz. 120–124. p.

URL: <http://ppar.oxfordjournals.org/content/25/4/120.extract>

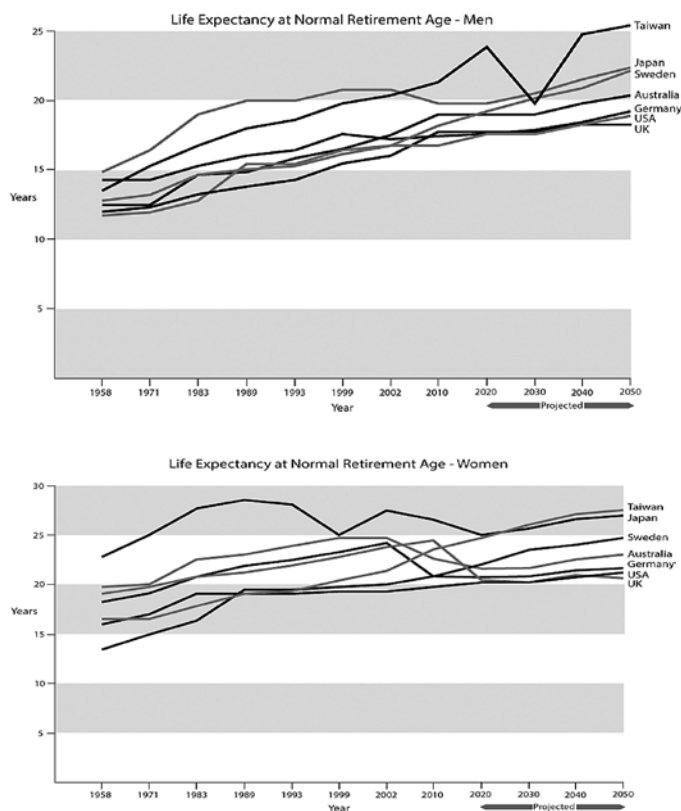
DOI: 10.1093/ppar/prv025

Világszerte, mind a fejlett, mind a fejlődő országokban jelentősen változik a népesség kor megoszlása, a várható élettartamok nőnek, a termékenységi arányok csökkennek, az idősebb korcsoportokhoz tartozók aránya nő, a munkavállalási korúaké csökken. A várható élettartamok emelkedése gyorsabb, mint a normál nyugdíjkorhatároké, és ez a trend folytatódik. A nyugdíjkorhatárt az országok többségében jogszabály határozza meg. 1958 és 1992 között az OECD sok országában csökkentették a nyugdíjjogosultság korhatárát, a férfiak esetében az átlag 64,5 évről 62,2-re, a nőknél 61,8-ról 60,7-re csökkent. A korai nyugdíjba vonulás trendjei azóta megfordultak ugyan, ám ez nem tudja ellensúlyozni a várható élettartamok növekedését, és a kettő közötti távolság jelentős hatással van a munka, az oktatás és a nyugdíjügy világára. A nyugdíjas lét általános meghosszabbodása veszélybe sodorhatja a szociális jóléti programok finanszírozását és a gazdasági növekedést is.

1958 és 2010 között mindkét nem és minden vizsgált ország esetében nőtt a nyugdíjkorhatártól számított még várható átlagos élettartam is, és – hacsak nem változnak a nyugdíjkorhatárok – ez a tendencia fog folytatódni. A férfiak esetében a legnagyobb növekedés Tajvanon következett be, elsősorban a születéskor várható élettartam ugrásszerű emelkedésének (61,3 évről 76,1-re) köszönhetően. A tendencia folytatódását jelzik előre 2050-ig. Németországban volt a legkisebb a növekedés, főként a nyugdíjpolitika állandósága és a 65 éves korban még várható élettartam csekély elmozdulása miatt. A nyugdíjkorhatártól számított várható legrövidebb élettartamokat 2010-ben az Egyesült Államok, illetve 2050-re az Egyesült Királyság esetében számolták, valószínűleg a magasabb nyugdíjkorhatárok eredményeként. A nőknél Svédországban volt a legnagyobb a növekedés, és ez így is marad 2050-ig. A vizsgált időszakban a legkisebb növekedést Németország mutatta a nyugdíjkorhatártól számított várható élettartam terén, a 2050-ig szóló előreszámítás szerint pedig ez Ausztráliában várható. A nyugdíjkorhatártól számított várható élettartam Japánban a leghosszabb, és az is marad a születéskor várható nagyon hosszú élettartam, valamint a nők viszonylag alacsony nyugdíjkorhatára következtében. A rangsor végén itt is az Egyesült Államok és az Egye-

sült Királyság áll, a férfiakhoz hasonlóan a magas nyugdíjba vonulási korhatár miatt.

A nyugdíjba vonulás késleltetése és az idősebbek növekvő munkavállalása megnövelheti a GDP-t, és egyúttal kedvező a nemzeti javak és az államadósság szempontjából is. A folytonos gazdasági növekedés és a nyugdíjrendszer fenntartása érdekében az OECD számos tagországa az utóbbi időben olyan intézkedéseket fogantatosít, amelyekkel az 55 éves felülieket a munka világában maradásra ösztönzik.

A férfiak és nők nyugdíjkorhatártól számított várható élettartama egyes országokban, 1958–2050. Fentről lefelé: Tajvan, Japán, Svédország, Ausztrália, Németország, Egyesült Államok, Egyesült Királyság.

Források: Taiwan National Development Council (2014), OECD (2013), Taiwan Ministry of the Interior

Míg a korai nyugdíjutasítás pozitív összefüggésben áll a nyugdíjas kortól számított várható élettartammal, negatívan hat az idősebbek munkavállalására mind férfiak, mind nők esetében. A normál nyugdíjas korhatártól számított várható élettartam és az eltartottsági arányok alakulását figyelembe véve ez a modell nem bizonyult fenntarthatónak, ezért a korai nyugdíjba vonulást favorizáló irányzat az utóbbi időben megfordult sok OECD-országban, elsősorban az 55–64 éves férfiak esetében, és megközelítőleg olyan állapot alakult ki, mint az 1970-es években volt. Az

idősebb munkavállaló nőknél viszont az arányok folyamatosan nőttek ugyanebben az időszakban. Ennek különböző okai közül említhető a termékenységi arányok csökkenése, az iskolázottság szintjének növekedése, a nemek közti egyenlőség kedvező hatása a nők munkavállalási lehetőségeire, valamint a munkavégzési feltételek rugalmassága. Ugyanakkor a nyugdíjkorhatárral kapcsolatos intézkedések önmagukban nem oldanák meg az idősebbek munkavállalását. Magasabb arányú, sikeres munkavégzésükhöz az egyre inkább globalizálódó, technika- és tudásalapú gazdaságban szükséges az olyan politika, amely lehetővé teszi számukra is szakismereteik megújítását egész aktív pályájukon.

A vizsgált országok közül 2013-ban az 55–64 éves férfiak foglalkoztatottsága Japánban volt a legmagasabb (83,5%), Tajvanon a legalacsonyabb (59,7%), és ez utóbbiban volt a legnagyobb arányú a visszaesés (az 1980. évi 72,7%-ról). Németországban 1980 (67,3%) és 2000 (52,4%) között jelentős volt a visszaesés, de a trend megfordulásával 2013-ban már 74,4% volt a korcsoporthoz tartozó férfiak foglalkoztatottsága. Hasonló pályát járt be a férfi foglalkoztatottsága Ausztráliában, Svédországban és az Egyesült Királyságban is. A nők esetében minden országban nőtt az idősebb nők munkavállalása, Svédország az 55–64 évesek 73,5%-ával volt az első, Tajvan 29,7%-kal az utolsó. A növekedés mértéke Ausztráliában volt a legnagyobb (21,8%-ról 55,8%-ra), Japánban a legkisebb (45,3%-ról 55,8%-ra).

A nyugdíjpolitika változása mellett tehát úgy lehet hatékonyabban munkavégzésre ösztönözni az idősebb alkalmazottakat, hogy az általában „felnőttoktatásnak” vagy „egész életen át tartó tanulásnak” nevezett folyamat keretében munka melletti képzést biztosítanak számukra. Erre a különböző országokban sokféle ajánlást és módszert alkalmaznak, ideértve a hátrányos helyzetű munkavállalók kormányzati segítségét is. Külön kihívást jelent a munkaerő fejlesztése a képzésekbe nehezen bevonható, alacsony jövedelmű és más nehéz helyzetben lévő csoportok esetében. Fontos a széles körű tanulási kultúra létrehozása, amely túllép az alapismeretek és a kiegészítő oktatás szintjén, hogy ösztönözze a felnőtt népesség minél önállóbb részvételét a képzésekben. A korábbi pályaszakaszokban szerzett pozitív tanulási tapasztalatok jobb lehetőségeket és döntéseket biztosítanak a munkahely választásában és a foglalkozási körülményekben a kor előrehaladtával.

TÁRGYSZAVAK: nyugdíjkorhatár, várható élettartam, időskorúak, munkaerő, OECD

RÓZSA GÁBOR

158/2015

Hosszabb élet – több munka: a munkaerőpiaci reform átfogó elemzésének szükségessége válaszul a demográfiai változásokra

Michal Myck: Living longer, working longer. The need for a comprehensive approach to labour market reform in response to demographic changes *European Journal of Ageing*, 2015. 1. sz. 3–5. p.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007%2F978-1-107-014-0332-x>

DOI: 10.1007/s10433-014-0332-x

A fejlett világhoz tartozó államokban a várható élettartam növekedése volt az egyik legkiemelkedőbb változás az életminőséget tekintve az utóbbi évtizedekben. Németországban és Olaszországban például 5-6 évvel nőtt ez az érték 1990 és 2012 között, de az Európai Unió minden tagállamában lényeges emelkedés következett be. Ez a siker egyértelműen az orvostudomány kimagasló eredményeinek, valamint az életstílusban bekövetkezett alapvető változásoknak köszönhető.

Azonban az Európára jellemző alacsony születési rátával párhuzamosan növekvő várható élettartamnak bizonyos értelemben negatív következményei is vannak. Felmerül a kérdés: egy ilyen, nem megfelelő felépítésű társadalomban pénzügyileg mennyiben fenntartható a szociális biztonság és az egészségügyi rendszer? Ezt a helyzetet csak tetézi az alacsony gazdasági növekedés.

Több szerző is felismerte, hogy a várható (egészséges) élettartam növekedése mindenképpen maga után kell, hogy vonja az egyre bővülő munkaerőpiac kialakulását és a munkaerő-felesleg növekvő aktivitását. Emellett a gazdasági növekedés fenntartásához elengedhetetlen, hogy az ötven-, hatvan- és hetvenéves korosztályokat hatékonyabban vonják be a munkaerőpiaci körforgásba. Ennél a folyamatnál nélkülözhetetlen a kormányok támogató-koordináló szerepe, hiszen az adópolitikától kezdve az egészségügyi és jóléti igények, reformok teljes átvizsgálására van szükség. Ehhez a kérdéshez hozzátartozik, hogy minél nagyobb az ötven éven felüliek aránya a népességben, annál sürgetőbb a társadalom e csoportjának életminőségét alakító tényezők megértése; azaz annak vizsgálata, hogy mik befolyásolják egyéni döntéseiket.

A folyóirat e számának speciális része az idősebb dolgozók munkaerő-piaci aktivitására fókuszál. A négy cikkben a szerzők levonják a következtetéseket a jelenleg is folyó vitát illetően, és meghatározzák azokat a területeket, amelyekre a további elemzéseknek ki kell terjedniük. Többek között elemezni kell a munkáltatói gyakorlatok megváltozását, a munkabéreket, a dolgozók alkalmazhatóságának fejlesztését, illetve az 50 év felettiekre érintő képzések hatékonyságát is. A négy tanulmány közül kettő egy-egy állam munkaerő-piaci változásaira koncentrál. Az egyik Németországban vizsgálja a munkavállaló-munkáltató viszonyt, míg a másik az izraeli magánszemélyekre és háztartásokra koncentrálva munkaerő-piaci sajátosságokat elemez.

A munkavállalási időszak kitolásával szemben felmerülő kételyeket is megfogalmazza a négy cikkről szóló összefoglaló. Az egyik nézet szerint a kor előrehaladtával csökken a termelékenység, a produktívitas, ezért az idősebb dolgozók alkalmazása a munkáltató részéről nem kifizetődő. Ez ellen szól, hogy több friss elemzés is bebizonyította e nézet ellenkezőjét, és rávilágított arra, hogy a termelékenység sokkal inkább függ az új képességek elsajátításának gyorsaságától és a kapott képzés hatékonyságától. A képzésekkel kapcsolatban megemlítendő, hogy további vizsgálatok szükségesek arra vonatkozóan, hogy milyen típusú képzések következtében érhető el a legjobb produktívitas az idősek részéről, és miért. Ebből az is következik, hogy egy adott képzés komoly tényező a hosszabb foglalkoztatást illetően.

A munkakörnyezet és a munkaminőség szintén fontosak a munkavállalók számára, ezért nem csak a munkáltatóknak, hanem az államnak is foglalkoznia kell e területek fejlesztésével (például stresszkezelés, nagyobb szabadság a dolgozóknak).

Természetesen, az idősek munkaerő-piaci aktivitását befolyásoló lehetséges tényezők csak egy részét tekintette át a négy írás. A kormányok számára politikai kihívásként jelöltek meg több területet is, úgymint a munkanélküli segély, a jóléti kiadások, az egészségügy, a rehabilitáció vagy a rokkantsági támogatások kérdéskörét. Általános véleményük, hogy a hosszabb foglalkoztatás követelményeinek megváltozása együtt kell, hogy járjon a munkakörnyezet fejlesztésének támogatásával, illetve az idősebbeknek nyújtandó megfelelő képzések kialakításával.

A politika számára egyértelműen kulcstényezőként jelölik meg az idősebb, állásukat elvesztő vagy elhagyó dolgozók sikeres visszavezetését a munkaerőpiacra.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiac, foglalkoztatás, életminőség, idősek, felmérés, Európa

HORVÁTH BALÁZS

159/2015

Olaszország haldoklik, mivel az újszülöttek már nem pótolják a halottakat – mondja az egészségügyi miniszter

Nick Squires: Italy is a dying country as babies no longer replace people who die, says health minister *The Telegraph*, 2015. február 13.

URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/11411907/Italy-is-a-dying-country-as-babies-no-longer-replace-people-who-die-says-health-minister.html>

Beatrice Lorenzin olasz egészségügyi miniszter országát „halódó országnak” nevezte, mivel a születési arány a modern államiság 1861-ben történt elnyerése óta most süllyedt a legalacsonyabb szintre. Ezzel újból megkongatta a vészharangot egy évtizedek óta öregedőben lévő társadalom felett. A nyers élveszületési arányszám, az 1000 lakosra jutó születések száma 8,4-re esett vissza az itáliai területek és királyságok másfél évszázada történt egyesítése idején volt 38,3-ról. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban jelenleg 12, illetve 13 ez a szám.

2014-ben 509 ezer újszülöttje volt az országnak, 5000-rel kevesebb, mint egy évvel korábban. A halálzási ráta is csökkent, amivel a születéskor várható átlagos élettartam a nők körében 85, a férfiak esetében 80 évre emelkedett.

Az egészségügyi miniszter szerint: „Elérkeztünk egy küszöbhez, amely után az elhunytak számát már nem tudják a születések pótolni, vagyis halódó ország vagyunk... Ez az állapot jelentősen kihat az élet szinte minden területére, a gazdaságra, a társadalomra, az egészségre, a nyugdíjrendszerre, hogy csak néhány példát említsünk.”

A 60 milliós össznépességű Olaszországban élő 5 millió bevándorlónak ugyancsak csökkent a gyermekszáma a korábban tapasztalt magas születési arányokhoz képest. A jelenlegi 1,9 gyermek/nő születési arány az utóbbi öt év legalacsonyabb szintjét jelenti.

A gyermeket nem kívánó párok aránya 40%-ra nőtt az utóbbi évtizedben. Az olaszországi nők átlagos gyermekszáma 1,39 az Európai Unió 1,58-os értékével szemben. A születési arányok csökkenését a gazdasági recesszió éveinek és a magas mun-

kanélküliségnek tudták be; a születési arány a Mezzogiorno, vagyis Dél-Olaszország régióiban a legalacsonyabb, ahol a recesszió a legkeményebb volt, Szardínián például ez a mutató 7,1%.

Olaszországban a szülő nők átlagos életkora az első gyermek szülésekor évek óta folyamatosan emelkedett, jelenleg 31 és fél év.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, születések, bevándorlók, gazdasági recesszió, Olaszország

RÓZSA GÁBOR

160/2015

Migráció: példátlan kihívás az EU számára

Richard Freedman – Anita Orav – Alexandra Gatto: Migration: an unprecedented challenge to the EU European Parliamentary Research Service, 2015. november 23.

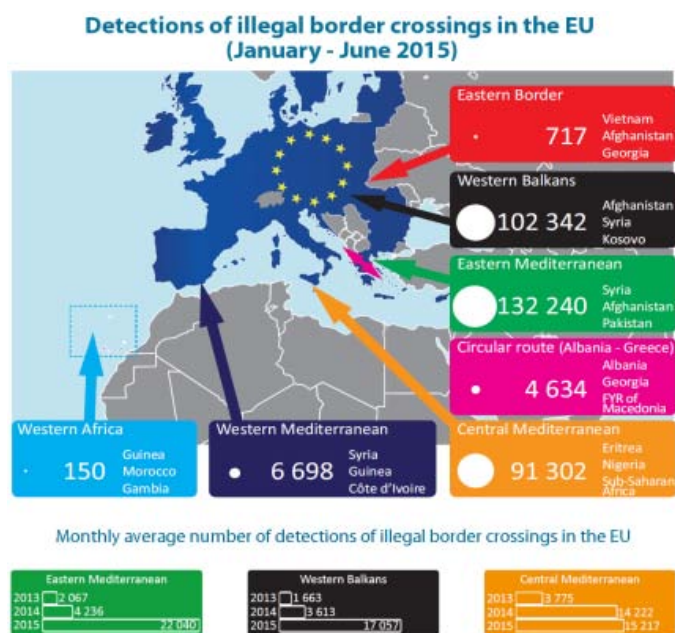
URL: <http://epthinktank.eu/2015/11/23/migration-an-unprecedented-challenge-to-the-eu/>

Az EU jelenleg az egyik legnagyobb kihívással néz szembe az 1950-es években történt megalapítása óta. Mindenféle korú emberek soha nem látott tömegben vándorolnak el a háborúk sújtotta és instabil régiókból, mint amilyenek Szíria, Irak és Líbia. Az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség, a Frontex szerint, több mint 1,2 millió illegális határátlépést észleltek 2015 október végéig, szemben az előző év hasonló időszakában tapasztalt 235 ezerrel.

Az EU menekültügyre és illegális bevándorlásra vonatkozó jogi keretrendszerével foglalkozó, a 2015. márciusi állapotot figyelembe vevő tanácskozáson, amelyet az Európai Parlament Kutatási Szolgálat (EPRS) szervezett, hangsúlyozták, hogy a menekültügyre és a bevándorlásra vonatkozóan léteznek jogi szabályozások mind az EU, mind a tagállamok szintjén. Ezen túlmenően a jogi keretekhez tartozik a menekültek státuszára vonatkozó Genfi Egyezmény és az ahhoz csatolt, az aláíró 142 állam számára kötelező Jegyzőkönyv. Hatalmas politikai erőfeszítések történnek a válság leküzdésére. A bevándorlók regisztrációját végző hotspotokra szánt külön forrásoktól a sürgős áttelepítési rendszerig ez az EU-s akciók egyik legfontosabb területe.

Összehangolt fellépésre van szükség, hogy meg lehessen gátolni az EU külső határainak illegális átlépését, nem utolsósorban azért, mert a schen-

geni övezetben nincsenek belső határok. A Földközi-tenger déli és középső térségében EUNAVFOR MED néven katonai akció kezdődött az embercsempészet ellen és a bűnöző csempészhálózatok által kihasznált migránsok életének megmentésére. További intézkedésként az illegális határátlépések számának csökkentése érdekében legális belépési lehetőségeket kellene ajánlani az EU-ba a nemzetközi védelemre szoruló személyek számára. Ilyen lehet az úgynevezett Ideiglenes Védelmi Irányelv megvalósításának kezdeményezése, valamint a humanitárius befogadások, a humanitárius vízumok és a magánszponzorálás lehetőségeinek kihasználása.

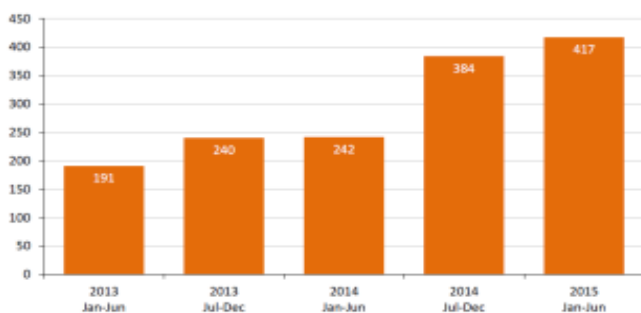
Az észlelt illegális határátlépések iránya 2015 első félévében

Az EU területén folytatott akciókon túlmenően Európán kívüli megoldások keresése is folyamatban van harmadik országokkal való együttműködések keretei között. Ennek célja, hogy a szabálytalan migráció okait felszámolják, a csempészet különféle formáit megakadályozzák, valamint hatékony intézkedéseket valósítsanak meg a védelemre nem jogosult személyek országukba való visszatérése, visszafogadása és újraintegrálódása érdekében. Az Európai Migrációs Agenda részeként a Bizottság 2015. szeptember 9-én javaslatot tett a biztonságos származási országok közös EU-s listájának létrehozására, amelybe elsőként Albánia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Koszovó, Montenegró, Szerbia és Törökország került.

Tekintettel a Nyugat-Balkán országaiból érkezők által benyújtott menedékkérelmek nagy számára, és függetlenül ezek elfogadásának alacsony arányaitól, a fenti lista gyors eljárást tesz lehetővé ezeknek a ké-

relmeknek az elintézésénél. A biztonságossá minősítés ugyanis teljességgel megfelel a Menekültügyi Eljárás Irányelvekben szereplő kritériumoknak és a vizszaküldési tilalom (non-refoulement) elvének. A Genfi Egyezmény 33. cikkében szereplő alapelv szerint „egyetlen Szerződő Állam sem utasítja ki vagy küldi vissza a menekültet azon ország területének határára, ahol élete vagy szabadsága faji, vallási okokból, nemzeti hovatartozása miatt, vagy abból az okból van veszélyeztetve, hogy bizonyos társadalmi csoporthoz tartozik, vagy bizonyos politikai véleményt vall.”

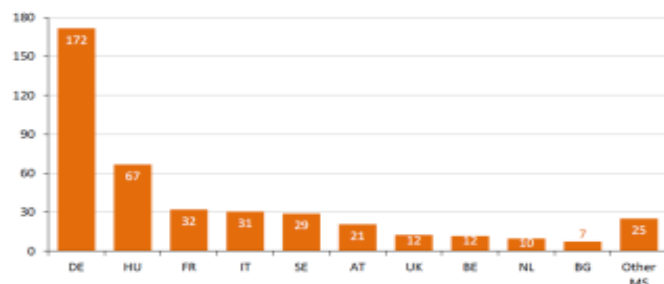
Figure 1 - Asylum applications in the EU28, in thousands

Data source: Eurostat.

A menedékkérelmek száma az EU-28-ban, 2013. január – 2015. június (ezer fő, Eurostat-adat)

Figure 2 - Asylum applications per Member State, in thousands, January-June 2015

Data source: Eurostat

A menedékkérelmek száma az egyes tagországokban, 2015. január-június (ezer fő, Eurostat-adat). Balról jobbra: Németország, Magyarország, Franciaország, Olaszország, Svédország, Ausztria, Egyesült Királyság, Belgium, Hollandia, Bulgária, többi tagállam

Jelenleg a biztonságos országok jegyzékeit az EU-tagországok koordinálatlanul határozzák meg, ami hasonló menedékkérelmek esetében különböző elfogadási arányokat eredményezhet a különböző tagállamokban, és a kérelmezőket a több befogadást mutató országok felé terelheti. Az EPRS októberi tanácskozásán kívántak ezzel a kérdéssel foglalkozni.

Az Európai Parlament késznek mutatkozott a tagállamokat terhelő migrációs nyomás enyhítésének támogatására. 2015. szeptember 10-én elfoga-

dott határozatával 401,3 millió eurós soron kívüli EU-s támogatást nyújtott a menekültválság leküzdésére. Szeptember 17-én az Európai Parlament támogatta a Bizottság új javaslatát, hogy további 120 ezer menedékkérőt helyezzenek át más országokba Olaszországból, Görögországból és Magyarországról, miután előzőleg, szeptember 9-én sürgősségi intézkedésként döntöttek 40 ezer fő átirányításáról Olaszország és Görögország területéről. Az, hogy az Európai Parlament ilyen rekordgyorsasággal intézkedett, nyílt üzenet is volt az EU-s tagállamok belügyminisztereinek, hogy sürgősen jussanak megállapodásra és azonnal tegyenek gyakorlati lépéseket.

A migráció az EU és az egész világ előtt álló hatalmas probléma. A Közép-Keleten és Afrikában eszkalálódó feszültségek próbára teszik az EU befogadó és humanitárius képességeit. Az EU mind rövid, mind hosszú távon teljesíti feladatait a krízis megoldásában. A 2016. évi Európai Ifjúsági Találkozón ez minden bizonnyal a megbeszélések egyik fő témája lesz.

TÁRGYSZAVAK: migráció, menekültügy, illegális bevándorlás, EU

RÓZSA GÁBOR

161/2015

Az európai migrációs politika buktatói. A bevándorlás és az azzal járó politikai kihívások az EU-ban

Gianpiero Dalla Zuanna – Christopher Hein – Ferruccio Pastore: The pitfalls of a European migration policy. Migration and political challenges in times of crisis in the EU

Population & Policy Compact. Policy Brief, 2015. 9. sz. 1–4. p.

URL: <http://www.population-europe.eu/Library/PolicyBrief/6290/en>

Az ENSZ Népesedési Osztálya által 2012-ben végzett felmérés tanúsága szerint migráció nélkül Európa a 2015 és 2050 közötti időszakban mintegy százmillió dolgozót veszít. Ez éves szinten három millióval kevesebb munkaképes korú (20–60 év) embert jelent. Emellett a bevándorlás növekedése sem tudná lényegesen kiegyenlíteni a népesség elöregedéséből következő hatásokat, a bevándorlás csökkenése pedig csak rontana a helyzeten. Ez te-

hát azt jelenti, hogy Európának szüksége van a migrációra, és nem csak gazdasági okokból.

A gazdasági válság kezdete egyértelmű fordulópontot jelent a vándorlás szempontjából. A válság előtt erőteljes volt az emelkedés, a bevándorlók száma Spanyolországban 2001 és 2007 között például megduplázódott. Ezen időszak után a migráció hirtelen csökkenésnek indult, ugyanakkor a Németország felé irányuló bevándorlás szintje jelentősen nőtt.

A gazdasági válság növelte az Európai Unióban a szabad mozgás igényét, amelyre a schengeni határokon belül lehetőségük van az EU-állampolgároknak. A délről észak felé történő vándorlás emelkedő szintje mellett továbbra is a keletől nyugatra tartó, Lengyelország és Németország között zajló migráció a legjelentősebb.

Az EU 2014-es munkaerő-felmérésének adatai szerint 15,2 millió külföldi él az EU-ban, ők a munkaerő 7%-át teszik ki. 7,3 millió közülük EU-állampolgár, akik másik tagállamban telepedtek le, 7,9 millió pedig az Európai Unió kívülről származik. A bevándorlókra ugyanakkor az is igaz, hogy átlagosan fiatalabbak, mint a helyi lakosság: az Eurostat egy 2013-as felmérése alapján az utóbbiak átlagéletkora 42 év volt, míg 2012-ben az előbbieké 26 az Egyesült Királyságban, 40 pedig Bulgáriában. Mindezek mellett megnőtt a magasan képzett bevándorlók száma is, ennek az értéke Európában (28%) közelít az Egyesült Államokban (31%) tapasztalható értékhez. Ettől függetlenül a túlképzettség aránya magas, a Közép- és Kelet-Európából származó, felsőoktatásban végzetek több mint fele dolgozik alacsonyabb képzettséget igénylő munkákban.

Az európai bevándorlási politika jelenti a határokon keresztül zajló mozgások szabályozását és irányítását, az azonban gyakran megkérdőjelezhető, hogy a nemzeti bevándorlási politikák mellett van-e az egész Unióra érvényes szabályozás? A szerzők véleménye szerint van, ez azonban a kezdetektől három részre oszlik, így a rendszer kevésbé lehet hatásos és fenntartható.

(1) A mobilitási politika az EU-állampolgárok EU-n belüli mozgására vonatkozik, ami számukra néhány korlátozástól eltekintve teljes szabadságot jelent.

(2) A migrációs politika azokra az állampolgárokra vonatkozik, akik nem az EU tagállamaiban élnek (tehát harmadik ország polgárai), viszont az EU határain belülre, vagy azokon belül vándorolnak. Az alapszabály: minden tagállam felügyeli a területére eső

közös határokat a közös megegyezések szerint, de ezt saját költségén teszi.

(3) A menedékpolitika – a migrációshoz hasonlóan – a belügyekhez tartozik, és a közös alapelvek felé konvergálás jellemzi. Fő alapelve, hogy az az ország felel a menedékkérelmekért, ahol az első határátlépés történt. Ez az úgynevezett dublini rendelet (Dublin III), a menedékpolitikai rendszer legvitatottabb pontja.

A schengeni egyezmény és a dublini rendelet között jelentős földrajzi aszimmetria figyelhető meg, hiszen rendkívül fontos, hogy egy országnak szabadon álló, kiszolgáltatott határa van-e vagy sem. A két rendszer közötti együttműködés az 1990-es években jött létre, amikor egyrészt erős volt a „hozzánk vándorolnak be” nézet, és így a legális migrációt is támogatták, másrészt az 1990-es években és a 2000-es évek elején a „mérsékelt arab rezsimek” őrizték a határt, és segítették az Európába vándorlás szabályozását.

Az elmúlt években ezek az előfeltételek azonban megváltoztak. A gazdasági válság miatt a keleti integráció a vártnál nagyobb migrációs hatással járt, így az úgynevezett „jóléti bevándorlókkal” szembeni félelem is megjelent. Emellett az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten tapasztalható változások és fegyveres konfliktusok növelték a migrációs nyomást, és csökkentették a külső bevándorlási kontroll hatékonyságát.

További probléma a rendhagyó, Unión kívülről érkezők vándorlása is, akik különböző okokból érkeznek, de ugyanazokat az útvonalakat, közlekedési módokat használják. Nem felejtethjük el az euróválságot sem, amely minden országra másképp hat, a déli országokban például csökkenti a migránsok munkaerő-piaci alkalmazásának lehetőségeit, amittől így kialakul a vándorlók második hulláma.

A fentebb említett tényezők problémákat és széthúzást okoznak az EU tagállamai között, hiszen ezek egyike sem sorolható be egyértelműen az Unió szabályozás három csoportjába. A jövőben várhatóan megnövekszik majd ezeknek az ügyeknek a száma, így rendkívül fontos, hogy az EU megfelelően kezelje ezeket, mert a migráció terén tapasztalható eredményessége és legitimitása függhet tőle. Az Európai Bizottság által tett megoldási javaslatok (*European Agenda on Migration*) jó kiindulópontok lehetnek.

A szerzők szerint ugyanakkor fontos javítani a népesség bizalmát is, hiszen szinte minden EU-tagállamban léteznek bevándorlás-ellenes mozgalmak.

mak, és növekszik a feszültség, köszönhetően a gazdasági válságnak, illetve az Európa déltengeri részén tapasztalható eseményeknek.

További lényeges pont, hogy a bevándorlók a képzettségüknek, készségeiknek megfelelő szintű pozícióban dolgozzanak – ez jelenleg a nem az EU-ból érkezők 25%-át érinti.

Végül pedig kiemelt fontosságú, hogy a bevándorlók gyermekei megkapják a megfelelő segítséget. Az ugyanis a PISA-ra alapozott kutatásokkal bizonyított, hogy a helyi és a külföldről érkezett családok gyermekei között jelentős teljesítménybeli szakadék tapasztalható, ezek a gyermekek nehezebben épülnek majd be a társadalomba, ennek pedig a jövőben nemcsak gazdasági, de súlyos szociális ára is lesz.

TÁRGYSZAVAK: migráció, aktív korú népesség, népesedés, nemzetközi vándorlás, menekültügy, Európai Unió

SÁRPÁTKI ÁDÁM

162/2015

A nemzetközi vándorlás jelenti a globalizáció előtti utolsó határt

Mark A. Wynne: International migration remains the last frontier of globalization

Economic Letter, 2015. 2. sz. 1–4. p.

URL: <https://www.dallasfed.org/assets/documents/research/ecllett/2015/el1502.pdf>.

Az ismertetés egy vezető amerikai bankár sajátos álláspontját tükrözi a nemzetközi vándorlásról.

A nemzetközi vándorlás a globalizáció legnagyobb politikai terhet jelentő tényezője, amely az utóbbi évtizedekben látszólag a legkevesebb fejlődést mutatta. Aggregált adatok szerint a világ népességéhez viszonyítva a mai nemzetközi migráció mértéke megegyezik a XIX. század végének és a XX. század elejének nagy vándorlási hullámaiéval. A befogadó országok nyernek a piacok bővülésével, a kibocsátó országok pedig a migránsok által hazaküldött pénzüsszgekkel.

A nemzetközi vándormozgalom egyike a globalizáció négy dimenziójának. Az áruk határokon keresztül történő áramlása a globalizáció leginkább ismert megjelenési formája, lásd a mindenütt megjelenő „Made in China” címkét. További tényező a tőke határokat átlépő áramlása, amely a megtakarítóknak lehetővé teszi a befektetéseket a magasabb megtérülést biztosító országokban, valamint a gon-

dolatok áramlása, amelyek révén az alacsonyabb jövedelmű országok átvehetnek máshol kidolgozott technológiákat és gyakorlatokat, közelebb kerülhetnek a fejlettebb országok életszínvonalához.

Az Egyesült Államok a bevándorlók országa. 2012-ben több mint 40 millió külföldön született személy élt itt, a 309 milliós népesség 13%-a. Van azonban más országok is, amelyekben ez az arány hasonló vagy akár még nagyobb. A Világbank, amely minden országról gyűjti a nemzetközi vándorlási adatokat, táblázatban közli a népességben belül legnagyobb arányú és legnagyobb számú külföldön született polgárral rendelkező országok rangsorát. Az arányokat tekintve egészen kis országok állnak az élen (például a kétmilliós Katarban a népesség háromnegyede külföldön született, de vezető helyen található a hárommilliós Kuvait is).

Az abszolút számok terén az Egyesült Államok messze a legnépszerűbb célország, háromszor annyi bevándorlót vonz, mint a második helyezett Oroszország. Ugyancsak sok bevándorlót vonz Nyugat-Európa három legnagyobb országa (Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság), valamint Kanada.

A nemzetközi vándorlás valóságos globális jelenség, bár sokkal több törvényi korlátozás vonatkozik rá, mint 100 évvel ezelőtt. A globalizáció első korszakának nagy vándormozgalmai 1870 és 1914 között zajlottak, főként az európai „öreg kontinensről” Észak- és Dél-Amerika, valamint Ausztrália „új világa” felé.

A XX. század során a vándorlási arányok a világ népességéhez viszonyítva csökkentek: a XIX. századi évenkénti átlag 660 milliomodról a második világháború és 1980 közötti évenkénti átlag 215 milliomodra. Ez az 1980-as években 446 milliomodra, majd 1990 után, a globalizáció új korszakában 603 milliomodra emelkedett, és a XXI. század első évtizedében már meghaladta a XIX. századi arányt.

Napjainkban sokkal több formai akadály áll a nemzetközi vándorlás előtt, mint egy évszázaddal ezelőtt, amikor még útlevelekre sem volt szükség. Ez nehezíti a globalizáció jelenlegi és korábbi korszakában megvalósult nemzetközi vándormozgalmak szintjének összehasonlítását. Az említett formai akadályok – mint például egy munkavállalási engedély vagy egyéb a saját országon kívüli munkavégzéshez kellő dokumentum szükségessége – nem az egyedüli visszatartó tényező a munkavállalók országok közötti áramlásának. A migráció ugyanis költséges dolog mind egyéni, mind pénzügyi szem-

pontból, és ezek a költségek korlátozhatják az egyént még a formális jogi akadályok hiányában is. Ugyanakkor a XX. század utolsó évtizedeiben a formai akadályok (ha nem is tilalmak) fennállása mellett is csökkentek az elvándorlás formális és informális költségei a közlekedés és az információtechnika fejlődése révén.

A tanulmány térképen mutatja meg a világ tizenöt legforgalmasabb vándorlási útvonalát a 2013. évi adatok alapján. Pusztán a számok szerint messze a legnagyobb a Mexikó és az Egyesült Államok közötti „folyosó”. Néhány más nagy útvonal hosszú távú gazdasági kapcsolatokra utal (például a Törökország és Németország közötti folyosó esetében), míg vannak olyanok is, amelyek inkább a XX. század utolsó évtizedeinek politikai eseményeivel függnek össze (mint az Ukrajna–Oroszország vagy a Banglades–India viszonylat). Mindenesetre megállapítható, hogy nem minden migráció a szegény országokból indul a gazdagok felé, hanem nagyszámú munkaerő vándorol az egyik alacsony jövedelmű és fejlettségű országból a másikba.

2010-ben a fejlett gazdaságú országokban 32 millióan éltek más fejlett országok állampolgárai. Az Európai Unió egységes piac politikája például egyszerűvé teszi, hogy egy tagállam polgárai egy másikban éljenek és dolgozzanak. Ugyanakkor a fejlett országokban több mint 85 millióan élnek a fejlődő gazdaságokból érkezett személyek, aminek jó példája a mexikóiak migrációja az Egyesült Államokba. Nagy számban vannak azonban a fejlődő gazdasággal rendelkező országokban más hasonló fejlettségű országokból származó bevándoroltak is; számuk 91 millió, vagyis több, mint amennyi a fejlett piacgazdaságú országokban található.

A nemzetközi vándorlás mai mértéke tehát hasonlít a száz évvel ezelőttiéhez, de nem akkora, mint lehetne a vándormozgalom előtti akadályok nélkül. Más szavakkal, a migráció a globalizáció olyan eleme, amelynek jelentős fejlődési tartalékai vannak.

A pénzügyek terén a globalizáció olyan fejlettséget ért el, hogy a nemzetközi tőkeáramlás előtti maradék akadályok megszüntetése egyes számítások szerint csupán 0,1–1,7%-kal tudná növelni a világ teljes GDP-jét. Hasonlóképpen, a globális árukereskedelem teljes integrálódása előtti utolsó korlátok lebontása is csak 0,3–4,1%-ot tehetne hozzá a globális GDP-hez. Ezzel szemben a nemzetközi vándorlást jelenleg akadályozó összes tényező felszámolása esetén a világ GDP-je 67–147%-kal nőhetne.

Bár a globális GDP magasabb lehetne, ha kevesebb akadály állna a nemzetközi vándorlás útjában, a többlet elosztása nem feltétlenül lenne egyenlő. Egy vizsgálat nemrégiben arra a hipotetikus kérdésre keresett választ, hogy mennyi kart okozhatnak mind a befogadó, mind a kibocsátó országok számára, ha a munkaerő áramlását teljesen megtiltanák. A szerzők azt találták, hogy a nagy tömegű migránst befogadó gazdag országok számára a nemzetközi vándorlás hasznot hoz, mivel a nagyobb népesség a több termék fogyasztásával és használatával ösztönzi a termelést. Míg a kibocsátó országokról azt gondolhatnánk, hogy ugyanilyen okok (azaz népességük elvándorlásból következő csökkenése) miatt vesztesei a folyamatnak, ezt a hatást ellensúlyozzák a migránsok pénzátutalásai a vendéglátó országból hazájukba. Egyes szegényebb országok esetében az általuk hazaküldött összegek akár a GDP 5 vagy több százalékát is kitehetik.

A migráció valóban globális jelenség, napjainkban hasonló szinten van, mint a XIX–XX. század fordulója körüli nagy vándorlások idején. A legtöbb becslés szerint a világ átlagos polgárai jobban örülnének a nyitottabb határoknak. Csakhogy figyelembe kellene venni a világ működésének többi szempontját is, például a migráció összefüggését a közösségi javak és szolgáltatások – oktatás, társadalombiztosítás, munkanélküliségi juttatások stb. – hozzáférhetőségével.

Bár a munkavállalók határokon keresztül mozgása soha nem lehet olyan szabad, mint az áruké, tőkéké vagy gondolatoké, a napjainkban érvényesülő vándorlási szintek is jelentős jóléti hasznot generálhatnak mind a befogadó, mind a kibocsátó országok számára.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, migrációs útvonalak, GDP, fejlett országok, szegény országok

RÓZSA GÁBOR

163/2015

Öngyilkossági kísérletek és ismételt próbálkozások a serdülőkortól a fiatal felnőttkorig: depresszió és stresszt okozó események

Av Latha Nrugham – Are Holen – Anne Mari Sund:
Attempted suicide and repeated attempts from adolescence to early adulthood: depression and stressful events

Suicidologi, 2015. 2. sz. 42–49. p.

URL: <https://www.journals.uio.no/index.php/suicidologi/article/view/2392/2241>

DOI: 10.5617/suicidologi.2392

A serdülőknél egy múltbéli öngyilkossági próbálkozás az egyik legbiztosabb előjele egy később újból megkísérelt vagy befejezett öngyilkosságnak. Kévéssé ismert azonban, hogy bizonyos stresszt okozó események a befelé fordulással, a barátokkal, az iskolával vagy a családdal összefüggésben milyen mértékben hatnak az öngyilkossági magatartásra. A norvég szerzők tanulmánya a depressziós tünetek pontozásával és értékelésével vizsgálta a stresszkeltő események szintjét és hatását a serdülők és fiatal felnőttek egy reprezentatív almintáján. A tünetek súlyosságának összehasonlításához a vizsgálatban szereplőket három kategóriába sorolták aszerint, hogy öngyilkossági kísérletet nem követtek el, egyszer követtek el, vagy ismételten elkövettek (ismétlők). A mintát a benne lévő serdülőkorától (átlag: 14 éves kor) fiatal felnőttkorukig (átlag: 20 év) követték.

A következő kérdésekre kerestek választ: Az ismételten elkövetők különböztek-e a másik két csoporttól a depressziós tünetek súlyossága és a stresszt okozó eseményeknek való kitettségük szempontjából, amikor felnőttek? Az ismétlők általában több stresszesemény átéléséről számoltak-e be, mint a többiek? Ha igen, az ilyen események többsége a családban, az iskolában, a vizsgált személlyel magával vagy barátaival kapcsolatban fordult-e elő?

A kiinduló minta tizennégy év körüli középiskolai diákokból állt, akiket a *Hangulat és érzések* kérdőív (MFQ) segítségével vizsgáltak, majd egy évvel később ugyanezzel a kérdőívvel újból kikérdezték őket. Közülük a magas depressziós pontszámúakat diagnosztikai jellel, személyes interjúval is vizsgálták. Ezt az almintát (amely már csak egytizede volt az eredetinek) öt évvel később a már említett kérdőívvel és telefonos interjú segítségével újból kikérdezték.

A stresszesemények között olyan példák szerepeltek, mint „a tanár nevetségessé tett az osztály előtt”; „egy családtagom súlyosan beteg vagy megsérült”; „szexuális zaklatás áldozata voltam”; „bűntény áldozata voltam”; „az egyik barátomnak súlyos problémája van”. A kérdésekre igennel vagy nemmel lehetett felelni. A kérdőívek nyelvezetét a vizsgált korcsoporthoz igazították, az utolsó időpont-

ban, a fiatal felnőtteknél tizennégy tétellel kiegészítették, például a szerelmi kapcsolatra, a terhességre és abortuszra vonatkozóakkal.

Mindhárom csoportban jelentős különbségeket találtak a különböző körülmények között átért stresszeseményekre vonatkozóan a tizennégy, tizenöt, illetve húszévesen feltett kérdések esetében. Az ismételten öngyilkosságot megkísérlőknél sokkal gyakoribb volt az, hogy tizenöt évesen nem éltek együtt mindkét vér szerinti szülőjükkel. A depressziós pontszám mindhárom csoportnál magasabb volt tizenöt éves korban, mint tizennégy évesen, és különösen magas volt az öngyilkos kísérletet elkövetők mindkét kategóriájánál. Az öngyilkosságra hajlamos serdülők nemigen veszik észre saját személyes közreműködésük jelentőségét a stresszhelyzetek kialakulásában, viszont megjegyzéseik hasznosak lehetnek a vizsgálati eredmények értékelése szempontjából. Az ilyen serdülőknél felmerülő nehézségek az ismétlők esetében felerősödhetnek és állandósulhatnak.

A vizsgálat két legfontosabb megállapítása: (a) az öngyilkosságot többször megkísérlők több stresszeseményről adtak számot, és erősebben hajlottak a depresszióra; (b) az ilyen események a családban, az érintettekkel magukkal és a baráti körrel kapcsolatban húszéves kor körül fordultak elő leggyakrabban. Az iskolai stresszesemények mindhárom csoportban a tizennégy éveseknél voltak a leggyakoribbak. Az ismétlők esetében a stresszt kiváltó események tizennégy éves korban többnyire családi eredetűek voltak, tizenöt évesen inkább iskolaiak, majd húszévesen saját személyiségük és a barátok területére mentek át.

A vizsgálat egyes hiányosságai is szóba kerülnek az írásban, köztük az ismétlők viszonylag kis száma, ami az öngyilkosságok alacsony gyakoriságának köszönhető. A kutatás érdemei közt viszont felsorakoztatható a longitudinális jelleg révén a nagyon fontos fejlődési életszakasz vizsgálata, az alminták kiválasztásának alapjául szolgáló népszerűségi minta nagysága, a depressziós tünetek, stresszkeltő események és öngyilkos magatartások mérése.

Az öngyilkosságot kipróbáltak két kategóriája inkább hasonló, mint eltérő, és együtt élesen különböznek azoktól, akiknél nem volt ilyen kísérlet. Általában a sérülékeny serdülőknél a stresszkeltő események az iskolában kezdődnek, azután terjednek át a család, a befelé fordulás és a barátok terü-

letére. A vizsgálat eredményei segíthetnek a gyakorlati megelőző beavatkozások kidolgozásában, a krízishelyzetbe került, serdülőkorú gyermekkel is rendelkező családok idejekorán történő segítésében. A stresszesemények által kiváltott depresszió leküzdésének képességére összpontosító beavatkozások mindenestre a tizenöt éves kor előtt hatékonyabbak lehetnek, és elősegíthetik az öngyilkosságok megelőzését.

TÁRGYSZAVAK: longitudinális vizsgálat, öngyilkossági kísérlet, hangulat- és érzelemzavar-vizsgálat, serdülők, fiatal felnőttek

RÓZSA GÁBOR

E számunk szerzői

CSIKÁNY BÁLINT,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár tájékoztató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár tájékoztató könyvtárosa

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma stratégiai referense

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal ny. főosztályvezető-helyettese

SÁRPÁTKI ÁDÁM,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár kölcsönző könyvtárosa

SZULY RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár kutatástámogató könyvtárosa

TIMÁR ATTILA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

TÓTH JÁNOS MÁRK,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár kutatástámogató könyvtárosa

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
I. évfolyam 4. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)

Nádudvari Zoltán (Gazdaság)

Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Sárpátki Ádám

Tördelőszerkesztő

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406

E-mail: david.rozsa@ksh.hu

